

1859.

A KOLOZSVÁRI ROM. KATH.

NYILVÁNOS

TELJES GYMNASIUM

É V K Ö N Y V E I.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA.

VIII. FÜZET.

185⁸/₉.

A KOLOZSVÁRI ROM. KATH.

NYILVÁNOS

TELJES GYMNASIUM

É V K Ö N Y V E I.

SZERKESZTÉ

UGYANAZON TANINTÉZET TANÁRI KARA.

VIII. FÜZET.

185⁸/₉.

KOLOZSVÁRTT.

A rom. kath. lyceum betűivel.

T A R T A L O M

ÉRTEKEZŐ RÉSZ.

Regényes tájképek Al-Csikban. (Tanulmányi jegyzetek székelyföldi utazásomból.) Vass József tanártól	lap. 3
I. A Szent-Anna tava	6.
II. A torjai kénbarlang	11.
III. Bálványosvár	14.

ÉRTESÍTŐ RÉSZ.

I. A tanintézet körében tett időszaki intézkedések.

A) A tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata	18.
B) A kolozsvári rom. kath. nyilv. nagy-gymnasiumban, 185 ⁸ / ₉ tanév folytán tartatott gyűlések némely lényegesebb határozatainak jegyzéke	20.

II. Tanári kar.

A) Rendes tanárok 185 ⁸ / ₉ tanévben	21.
B) Rendkívüli tanárok	22.
III. Részletes jegyzetek a tanuló növendékekről, 185 ⁸ / ₉ tanévben	22.
IV. Átmeneti tanterv az 185 ⁹ / ₆₀ -diki tanévre, mely a cs. k. erdélyi helytartótanácsnak fölterjesztett	23.
V. Rendkívüli tantárgyak	27.
VI. Magyar irálygyakorlati feladványok	28.
VII. Átmeneti vizsgálatok eredménye, 185 ⁸ / ₉ tanévben	30.

FÜGGELÉK.

A tanintézet tudományos szereinek gyarapodása.

A) A természettudományi gyűjtemények szaporodása	31.
B) Mértani mütár s lyceumi csillagda	31.
C) A természettani mütár szerzeményei	31.
D) Földrajzi segédeszközök szerzése	31.
E) A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása	31.

ÉRTEKEZŐ RÉSZ.

REGÉNYES TÁJKÉPEK AL-CSIKBAN.

(Tanulmányi jegyzetek székelyföldi útazásomból.)

VASS JÓZSEF,

kegyes szerzetbeli áldor, közoktató s lyceumi könyvtárnoktól.

Ah minő táj ez! Ha erdélyi megy itt, szíve dagad, s fölkiált: mit
bámultok ti pusztatér lakosi, hogy úgy szeretem e drága hont! —

B. Jósika Miklós.

Egy kis előszó, tájékozásul.

Alig van valami, mi a zárt élet emberére, a csendes magányban szellemi tehetségeinek kifejtésén működő egyedre, közel egy évet folytonos elfoglaltatás közt sikerrel töltő tanuló-seregbe üditőbb erővel s jótékonyabb hatással lehetne, egy alaposan tervezett s célirányosan végrehajtott útazásnál a hazában. Felszámíthatlanok ennek hasznai test és lélekre nézve egyaránt.

Ugyanis, az útzó ifjunak megedzódik teste, midőn a piruló hajnallal fölkel, s a legtisztább levegőt szívja. Napköztt majd a kocsiból nézi a szép természetet s ezerféle kincseit; majd leszáll, gyalogol, fölmegeyen a messzelátó hegyekre: így izmosodnak inai, jól emészt a gyomor, megjön az étvágy, az eleven szinnel a vidám kedv, s ébred az unalmat nem ismerő szív. Hozzá szokik a tőréshez; nem törődik a kevés ideig tartó éhség és szomjusággal; nem válogat az étel s italban; nem érez mindenha egészségváltozást, a mi rendszerint meg szokott jelenni a szülői háznak gazdag asztalán. Megszokja a légváltozást; teste az időviszontagságoknak neki keményedik. Kedve telik az úri, tudós, szorgalmas emberek társaságában; nem fut az idegenektől;

nem bámul különböző szokásaikon, öltözeteiken, nyelvök változó járásain. Örömmel hallgatja mások oktatását, örömmel emlegeti saját tapasztalatait; gyönyörködik bennök, mint bátor harcos kiállott bajainak előszámlálásában.

A miket ezelőtt csak a magános falak közt hallott, vagy könyvekben olvasott, már szemével látja. Látja a helyeket, hol a nevezetes dolgok történtek dicső eldődei által. Örvend az olyan tájon, hol kedvezve szolgált nekik a szerencse, s növekedett a haza dicsősége. Eszébe jutnak ama halhatatlan hírű férfiak, kik egyházi, polgári s hadi szolgálataikban szentül s példásan feleltek meg kötelességeiknek. Feldobog tiszta keble, lőn és magasan Szent-Imre térein s Vajda-Hunyad lovagvárának gránitfalain. A képzelet szárnyain messze elandalog lelke ősrégi századok nagyszerű eseményei felett, midőn a csodaszép Hátszeg-völgyben Sarmizegethusa porladozó maradványain, romhalmazán járda. A hatalmas romai legiók s a tömör dák hadoszlopok sötét alakjai nyomulnak képzelme elé. A szomorú csatamezőket látván, búsan elkomorodik szive, kezdi érezni a nyert sebeknek tartós fájdalmát; keseregve nézi a hazájokért hősileg elhullott dicsőknek körötte lebegő szellemeiket. Boszankodik a történet hibákon; és — ha rajta állana, — tüstént megorvosolná azokat, az agyarkodó szerencse boszujára. Itt és most érzi igazán, mennyire „szép, nagy ősök emlékére visszatekinthetni: de megelőzni eldődeit nagy tettekkel, mennyivel szebb és dicsőbb hivatás.“

Látja, hol s miképen iparkodik a nemzeti szorgalom, mennyi kéz s ész dolgozik mellette; mily ezélszerű találmányokkal akarja az időt, fáradságot s költséget pótolni. Szemébe tünnén, mely sok véres verítékbe kerül a pénznek szerzése, megdöbben; kezdi okosan becsülni, s erősen felfogadja, hogy a józan takarékosságot mindig szem előtt tartja; főleg, ha jól megfontolja, hogy keserves szükségét látnak sok ezer mások, és talán épen olyanok, vagy szinte azok, kiknek jámborsága és szorgalma eszközli, hogy ő könnyebben jut a költséghez, s azért nem is érzi, mi az inség. Kőszívének kellene lenni, ha meg nem indulna a szegénység sorsán, s vétekek nem tartaná az irgalmatlan zaklatást.

Látja az országos folyamokat, melyek a honnak áldáscsatornái. Veszi észre, mely nagy hasznot hajtanak ezek a parti városoknak s közel eső vidékeknek, hátukon hordván a terhelt hajókat, vagy sokkerekű malmokat hajtván: míg másutt napestig kering a szárazmalmokba állított nyomorú barom, vagy páraszakadva vonja a túlterhelt szekeret. De ellenben azt is veheti észre, mely tetemes károkat okozhatnak a kicsapó vizek, ha a partok s gátokra nincs gondviselő szem. Elöntik tenger módjára az egész térséget, mihelyt tartósabb záporok ömlenck, vagy olvadni kezd a mélyebb téli hó.

Meghordozza tekintetét itt a termékeny, ott a regényes tájakon. Elandalog a rengetegek alján elterülő virányon; elméláz a csergetegek idylli moraján. Az összehasonlító növénytan segédletével a ritkább növényfajokat a közönségesektől elkülönítvén, választ belőlük gyűjteménye számára egypár ép példányt. Sőt az ásványköveket s a vidék felszínének minőségét sem hagyja figyelem nélkül; mindezeket azonban úgy intézi, hogy se hosszabbra tervezett útja tetemes rövidülést ne szenvedjen, se útíúrsait az érdektelenségig pepecselő apró kutatásaival ne untassa, tovább haladásukban ok nélkül ne akadályozza. De azért le nem mond a természetnek ezerféle tárgyban jelentkező nyilvánulásairól; hanem figyelmét kiterjeszti mindenre, mi ez őszhangzó egészet alkotja. A hegyoldalak rengetegeit, élő lényeivel; a setét barlangok rejtekeit, a patakok forrásait, a folyók menetét s feltünő sajátásaikat egyaránt észlelése tárgyainak tekinti. A folytonos vizsgálgatás ilyenén lánczolatán eljut lelke a természet működésének titkaihoz, s a terem-

ményekben a Teremtő mindenhatóságát, bölcsességét és jóságát tanulja csodálni s Őt imádvá megvallani. „Isten! a legmagasb menny, s a legparányibb férgek a Te bölcs kezeid remekelt csodái; harmatcsepp, virágszál hirdeti nagy kezed alkotását!“ — Berzsenyi.

Leszáll a magasból a völgyekbe, innét kilép a termékeny rónákra: látja, hogy egyik vidéken jobbak az utak s hidak, mint másutt. Itt czélszerűek, rendes sorban épültek a kéményes házak, árnyékot tartanak zöld ágaikkal az ákász, szeder vagy más gyümölcsfák; szelid tekintetűek a jól öltözött lakosok; kövér réteken legelnek a bő számu csordák és nyájak: amott ellenben dűlőfélben vagynak a széllyelhányt füstös kunyhók, melyeknek szakadozott fedeleik alig állhatnak ellent az esőnek és szélnek; mezítelenek a gyermekek, rongyosak a komor ábrázatu szülék; meddők a parlagban heverő szántóföldek; szabadon kóborol a sovány marha a sárga gyepen; nincs körülbelül erdő; már messziről érezhető a falu közepén a zöld posványnak kártevény párája. Lehetetlen, hogy ily szembetűnő különbségek figyelmissé ne tegyék és gondolkodásra ne kényszerítsék az útast, ha még oly fiatal is. Ha mást nem tehet is, legalább örül amazoknak boldog, szánakodik ezeknek boldogtalan sorsukon.

Nem jobb-e ilyen tapasztalás a henye otthon-üléskor, unalomnál vagy könnyelmű idővesztegetésnél? midőn így virúl az egészség, ébred a vizsgálódó észlelés, növekedik az ismeretkör, gyarapodik a tanultság, terjed a szép magaviseletnek és sok jót ígérő észnek, ügyességnek becses híre, támad a boldog jövővel biztató remény.

Tapasztalat, melynek gyönyöreivel még mindig csordultig van keblem; édes, felejthetetlen tapasztalat sugalta ez útravaló eszméket pennám alá. Négy év telt el azóta, hogy erdélyi magyar főnemes házaknak tanpálya-végzett szép-reményű fiatal tagjaival tíz hétig utazva, ismereni tanulhattam e fejedelmi hazát, a lelkes Erdélyt. Az akkor friss benyomások évek folytán mélyebben nyomultak lelkembe, s a tündérképek holtomiglan élnek emlékezetemben. Közölük néhányat már megkísérlett lerajzolni gyenge ecsetem. A jól választott színek a valóhoz oly szerencsés hűséggel voltak felhasználva, hogy mindannyian kedvező fogadtatásban részesültek; egyet pedig közülük alapos műfordító is figyelmére méltatván, idegen rámába foglalni méltónak tartott. Ez nyújt erőt s bátorságot, hogy naplójegyzeteimből egy új tájkép-csoportozattal e helyen is megjelenjek a tanuló-ifjuság színe előtt, úgy tartva annak minden egyes vonását, hogy lélek s kedélyre egyaránt hasson oktató s gyönyörködtető oldalaival; azaz: hogy míg a lelket hasznos ismeretekkel foglalkodtatja, addig a szívet, a kellemes színvegyület kellő felismerése s beható erejénél fogva, szép érzelmekkel árasztja el. *Miscet utile dulci*. Mindez pedig végczélját az írónak azon buzgó ohajtásában leli: vajha sikerülne e sorok által is a szülőhonnal közvetlenül ismerkedni vágyó hajlamot ébreszteni ifjuságunk keblében, hogy jobb faj álljon a kihúnyt helyére, mely Kamcsatkáról s mindarról, mi nem magyar, bővebben tudott értekezni, mint a drága vérszerzeményről, az ősi hazáról. „Az előttünk nyiló rózsát letapodjuk, messzebb járnak szemünk,“ — mondja Berzsenyi.

Végül, minthogy tájkép-csoportozatom a sok tekintetben érdekes Székelyhon köréből van e lapokra átölelve: mellőzhetlennek tartom, dolgozatomnak legott kezdő soraiban, annak hű vázlatát, legalább fővonásokban, elállítani.

A kincses Erdélynek azon keleti része, melyet a hún eredetű, természetes, bátor, élénk, könnyen izgatható, de kedélyes székely nemzet bir mesés századok óta, dús a legszebb vidékekkel. Óserdők, melyekben hajdan belény tanyáztott, medvék és farkasok pedig maiglan járnak, borítják mindenfelé a sziklabérczeket. Sötét rengetegei a fenyveseknek méla-bús színt öntenek egyes

vidékekre. Ha rontva, dühöngve nyargal végig rajtok a vihar, gyökereikből kicsavart természetes szálfák jelölik megvadult hatalmát, melyek bántatlanul rothadnak el, idővel moh és gyeperdő táborra a kúszó növények bújái indáinak borítja el azokat, rejtekül a vadnak, menhelyül a rengeteg csúszóinak. Vészeknek nevezi ezeket a székely vadász, s gondosan kerüli, minthogy minden lépten vésztől tarthat. Ily zordon rengetegek főleg Csikban és Gyergyóban vannak, melyedéseikben ezer erekkel s patakokkal, melyek folyókká frigyessülve, alkotják a Marost és Oltot, Erdély két legnagyobb folyamát. Alig van itt határ vagy dűlő, melyen üdítő borvíz (savanyuvíz) vagy hathatós gyógyforrás ne buzogna, legnagyobb részt még mind természeti ősállapotban. A bérce oldalába barlangok fúródnak, tömkelegszerű tekervényekkel, fel nem ismerhető alagutakkal, irtózatos örvényekkel. A sziklatetőkön lovagvárak porladoznak s romjaik századok óta búsan tekintgetnek alá a csendes völgyekbe, a termékeny rónákra. A sík téreket csinos falvak borítják. E mostoha ég alján fennsíkon, hol a borágnak már híre sincs, de helyette a borókabokor (gyalogfenyű-bokor) veri fel magát a gabnatermő földek mesgyéin, mint kis kert, oly szorgalommal van művelve minden talpalattnyi föld. A fő útvonalok kitünően jók; sárnak, bárminő nedves legyen is az ősz, semmi nyoma. Gyönyörben felolvadt öröm ez angolkertszerű tájakon utazni. Hát még ha vendégszerető barátságát izleled ezen ősmagyar fajnak, nagyon kell ügyelned, hogy tervelt utazásodban zavar ne történjék; mert a túlon-túli magyar szívesség lépve szőjébe könnyen ott maradhatsz, s napokat töltesz családi körökben, hol csak pár óráig szándékoztál mulatni. Ez jellege s általános ismérve az erdélyi magyarnak, kiválólag pedig a nemes székely nemzetnek.

Testi, lelki jeles tulajdonait, életrevalóságát elemezve, úgy találjuk, hogy a székely szép és erőteljes népfaj, középállású, tömör testtel. Arcszabása tojásdad, bőrszíne barnás, haja barna, szemei tüzesen villognak és sokat fejeznek ki. Egyébiránt Csik és Gyergyó vidékén, főleg ifjú korban, a haj és bőrszín rendesen szőkés. Egyszerű életmódja mellett a székely tartós egészségű s nem ritkaság ott még mozgékony aggastyánokat látni, bámulatos erély, kitartás, ügyesség és gerjedékenységgel. Természeti hajlamai kitünők, s nem hiányzanak nála kiváló észtehetségek. De a köznépnél még nagy a nyers érzékiség, s hajlam a babonára, valamint a makacsság és nagy-ravagyás; különben jószívű, munkás, hű, vitéz a harcban. Mélyen vallásos kedély, egyenes lélek, ritka becsületesség, szivélyes barátkozás, minden iránt, mi ép természetével öszhangzik, élénk vonzalom, erő, bátorság, és kitartás alkotják a székely jellem azon erkölcsi vonásait, melyek e doliás népfajt az őszves emberiség legderekabb népcsaládainak körébe helyezik, s egyik díszeként tüntetik fel az egyetemes emberiség életrevaló népfajainak.

Regényességével, nagyszerű múltjának dicső emlékeivel, s nemes fiainak lekötelező szívességével elragadó illetén földön kellemesen teltek a napok, melyek közül egynek élményeit rajzolni, ez igénytelen lapok feladata.

I. A SZENT-ANNA TAVA.

Bikkszád, szept. 3-d. 1855.

Egy derült nyári nap alkonyán, csendesen léptetve, szerencsésen visszaérkezénk szállodánkba, honnét azon nap harmatos reggelén, a kelő nap aranysugarainak özönében, útra kelünk az érdekes Székelyföld egyik legnevezetesebb vidékének megszemlélésére, melyet előttünk

ezeren látogattak már, s utánunk még százezeren keresnek fel, hogy megbámulják a természet nagyszerű jelenségeit, s magasztalják a mindenség Urát alkotásaiban. — Dicső és megragadó mindaz, mi itt a vándor előtt kitárul. Nagy földet bejártunk, mielőtt ide jutánk. Felemelkedtünk a havasoknak egekre törő merész ormaira; lebecsátkoztunk a kincsszomjas emberiségnek majdnem feneketlen bányauregeibe; élvezök a madárdalok s tarka virányok kellemeit: de több s mélyebben keblünkre szállott élmény seholsem andalított el, mint Al-Csiknak e vadregényes területén, honnét jól megfáradva ma érkeztünk vissza kényelmes laktanyánkra. Pihenés közben naplónak estem s híven lefestém e napot, mely egyetlen életemben, s melynek észleleteiből szövődik a jelen, fenn címzett első kép.

Azon földrészt, melyen mai nap útunk tönkelegszerűleg tekervényesült, az erdélyi keleti határhegység közepét alkotja, Háromszék és Csik között. Közete e bérczhálózatnak azon darla és porfir-képlethez tartozik, mely Bukovina határán majdnem egyenes vonalban délnek tart; keletre az Olt és Maros folyóktól határoltatik; nyugatra csekély halmokká törpül, s középhegységet alkot a keleti határhegyek s nyugati alacson halmok közt.

A mai kirándulásra még tegnap megtettük a szükséges előkészületeket. Feltogadott székely kalauzunk, M o k á n y G y ö r g y, ki már többször járta a rengetegnek ezen igen nehezen felismerhető rejtekeit, nyolcz háttas-lóról gondoskodott; vendéglősünk pedig, ki hajdan nagyurak konyháján tett, mint szakács, szolgálatot, a tarisznyákat töltötte ki mellőzhetlen útravalókkal úgy, hogy hiány, fogyatkozás miben sem vala érezhető. Felnyergelt lovainkat kora reggel beállítá kalauzunk a szálloda udvarára; a málhák felrakva, a lószerek kellő rendben elhelyezve valának, s rövid reggelizés után nem sokára mindnyájan nyergünkből köszöntök a derűs arczczal kelő napot, mely szemünkbe ragyott fénysugaraival. A helység egyik utcáján keleti irányban ügetve, kis negyedórai gyors léptek után kiértünk a szabadba. Ösvényünk egy bokros erdőirtvány tarka virányain kigyózdott fel a hegyoldalnak. A lovak mancsai által fölvert harmatos kakukfű s erdei zsálya kellemes illattal tölté el köröttünk a felfrisült korányi légkört. Az üditő reggeli légből, vidám beszélgetés s ártatlan enyelgés közt, közel másfél-óráig haladtunk a bérc harmatos oldalán fel a tetőnek, mialatt annak délszaki hajlását félkör alakban beútván, éjszának fordultunk, s bemerültünk a sűrű bükkerdő homályába. Enyhítőleg hatott reánk az árnyas rengeteg fűszeres levegője, s felüldülve csendesesen emelkedém az erdei vert ösvényen a sziklabércnek százados fákkal benőtt gerince felé. Alig egy negyedórányi haladás után lejtőt érve s rajta alábocsátkozva, azon bérczkatlan párkányára érkeztünk, melynek fenekén nyugszik a S z e n t - A n n a t a v a. Itt bontakozott ki előttünk egyike a legnagyobbszerű s legbájosabb jeleneteknek. Mint egy kristálytisza óriástükör, mely tündérek ligetpalotájában van felállitva, ragyogott fel előttünk a S z e n t - A n n a t a v a, nyugodva hullám s fodor nélkül meredek bérczkeretében, mint tojásdad tergerszem, mely özönkori áradásokból maradt itt, óva intvén az ember fiát, mikép egy élő égi vándor felett tanyázik, melynek szeszélyei koránsem apadtak ki még, s egykor jó kedvében könnyen felforgathatja az emberi kéz ürgehalmait s hódpalotáit.

Szokatlan neme a csodálatnak szállotta meg kedélyünket, s úgy érzök magunkat, mint mikor az erdősíriúség homályából egyszerre szabadba lép a vándor. Képzelve magának a szívcs olvasó, hogy igen hirtelen egy mély s mindenünnen elzárt bérczkatlan fenekén van, mely körben vonúl el körötte, meredekül magasodik az ég felé, s legfelső párkányaiig gyönyörű lomberdő borítja, mint zöld falai ezen óriáskazánnak; lábainál pedig köralakban s ezüsttiszán terül el egy elbájoló víztükör: — s képzelte a S z e n t - A n n a t a v á t, nem ugyan az ő egész és valódi

szépségében, hanem csak gyenge s általános árnyalatában, mint azt egy könnyedén oda vetett rajz adhatja.

Megjelenésünk első perczében tekintetünk a vadregényes tájképre olvadt. Sokáig szótlanul állánk a tópart éjszakkéleti lejtőjén, a pusztulásban álló erdei keresztény kath. szentegyház alatt. Majd ámulatából megébredve lényünk, egymásra tekinténk, mindnyájunk arcán egy és ugyanazon érzés festekezett, a f e n s é g e s n e k magasztos, Istenhez emelő érzete.

A kedves, és minden zordonsága mellett költőileg lakályos enyhponthoz intett nyergeinkből. Egy pár perc, s mi a lágy mohszőnyegen telepedünk le. E békehelyen csak legkisebb lehellet sem ingatta ekkor a lombokat; sehutt semmi nesz, csak egyetlen madárhang, rigófüty sem zavarta a mély, szokatlan csendet. A fák harmatos levelei még elfogák tőlünk a reggeli nap sugarait. A tó felett, az erdős sziklafalak árnyában, még a nyári korány szende homálya lebegett. Halotti némaságban, síri csendben nyugodott e rejtett völgy ölében az egész természet, mint mélyelmű bölcse, ki a világnézet szárnyain magasba emelkedve, az ős-századok terhes eseményein jártatja gondolatait. A régi kor remetéi támadtak fel emlékezetünkben, kik ilyen tén elzárt magányokban, szerényen rejlő völgykeblekben, hegyi tavak és sziklaövedezett katlanokban, hova ritkán téved a vándor lába, s hol az életvészei után csendes pihenés, kibékülés min magunkkal s a világgal, s a visszavonulás nyugtató eszméje birnak túlsúlylyal, — megvonulva, a világtól végkép elfelejtve, egyedül a benső embernek, szellemviláguknak élve, tölték malasztos napjaikat; lemondva a világ pompáiról, s visszatérve a természet egyszerűségéhez, a mulékony földi javak mértékletes élvezetére vezérlék üdvös példáikkal az emberiséget. — Ily helyek olyanok, mint a csendes remetelak, hol szív és lélek magukhoz térnek vissza, s — ha szabad így szólnunk, — magukból fonják ki életüket. Az elkülönzés s jóltevő feledség üvegharangja borít itt; túl azon a vihar zúg, s a villám lesuhan óvó mennyezetünk felett. Távol látjuk a sivár tüzelmekeket, s az emberek hiú s beteges küzdelmeit; úgy tetszik, mintha élethajónk, törött árboczaival, kívül esnék e tükörkereten, melyen át szemünkig szelidítve s elmosódva hatnak az életképletek, s mindaz, mi e jámbor menhelyen túl történik a nagyvilágban.

Míg pihenésünk alatt így fűzők gondolatainkat, addig a nap pályáján magasb égi fokra hágott, s zöld mohpamlagunkon elárasztott fényözönével. Fekhelyünkről tehát nyergekbe emelkedünk, hogy a tó területén egy vizsga körutat tegyünk. Éjszakkélettről nyugatnak indulánk a fenyves szirtek alján, melyeknek gerincein mondák, tündérregék s a mesés hajdan vissz-sohajai álomszerűen s bágyadtan hevernek. Egy pillantat az igéző tájképre, meggyőzött bennünket, miszerint azon katlan, melyben a tó fekszik, nem egyéb, mint egy kiégett tűzokádóhegy tölcésére (töbör), mely évezredek előtt belül izzódott s csapkodta ki lángjait; míg lassanként kiégett, elhamvadt, s ismeretlen okokból vízzel csordultig telt. Ezen körülmény, kapcsolatban a tónak magas (2967 bécsi láb) fekvésével, feneketlennek tartott mélységével, s a hallgatag úserdő kerítette magánnyal, szerzi neki — az ő sajátosságos fekvésén, s környéke és helyiségének természeti mivoltán kívül, — egy részt az ő egész sajátzerű érdekes jelentékét, s okozza a kedélyben azon különös és nehezen kifejezhető, borzasztó benyomást, mit mi rendesen minden titokszerű s megfejtetlen tünemény szemléleténél érezni szoktunk, s a mi e helyen lelt tárgyak szemléletekor is önkénytelenül megragadja lelkünket.

A csaknem kerek tó közel egy órai kerületű. A föld némely helyeken befelé mélyed, másutt pedig hirtelen, mintegy függőlegesen megyen alá. Zöldes színű víze jóízű, s mellette oly tiszta és átlátszó, hogy a középmélységű egyes partpontokon porondos fenéke jól látható. Rajta

sem dagály, sem apály nem észlelhető : alaptalan tehát azoknak állítása, kik váltig azt erősítik, hogy a *S z e n t - A n n a t a v a*, miként a tenger, folytonos dagály s apály közt váltakozik, azaz szüntelen hullámzásban van; legalább ott mulatásunk alatt tükörsima volt és csendes, mint nyugott öntudat. Hal nincs vízben, csak a part sekélyes helyein vehető észre ittott némi kigyófaj s tüzöl (tüzgyík). Egy ilyen kigyófajra, mely a tónak keleti partjától az éjszaknyugati felé tartott, sokáig lestek ifjú vándortársaim, s miután lőtávla ba jött volna, többször célba is vetetett; de szerencséjére a part sátéjába menekült.

A kies parti ösvényen, mely legnagyobb részt kettős s majdnem sétányszerűleg vonúl a tó körül, kényelmesen haladánk a százados bükkök s óriásfenyvek fűszer-árnyai alatt. Késő éjjélkor, midőn a hold e csendes tónak tükrébe tekint, s a magasból számlálja meg benne csilgató táborát; mikor a fenyvek fűszerét hordva szárnyain, e tengerszem üvege felett ezüstfodrokat lehel az esti szellő; s amott a tóba benyúló párkányokon egy eltévedt vándor tüzet gyújtott az őszi avarból, s előntve vérlehelletével, a néma tóra tekint; míg ittott a fenyvek éjéből, mint *A v e r a* szólító harang, a nyáj csengői zengenek : lehetetlen, hogy szívünk ne táguljon, hogy költőkké ne legyünk, kedélyünk át ne szellemüljön, s képzetünk életre ne szólítsa amaz ódon regéket és mondákat, melyek itt az éj bűvében merengenek.

Akadálytalanul folytatók útunkat a tó körül, melynek partja köröskörül darla-darabokkal van borítva, miket egykor a víz hányt ki. Csak helylyel-közzel látható ezen közet nagyobb tömegekben, melyek a tavat gyűrűként befoglaló hegymagaslatról szakadtak a mélységbe. A természet nagyszerű nyilatkozata tárul itt ki a szenvedélyes bűvár előtt. Nincs oly varázslat, mi ezen tündérvidéknél nagyobb hatást gyakorolhatna a kedélyre. Valóban, hogy a költészet színező nyelvén élénkítsük meg eszmeképünket, a *S z e n t - A n n a t a v a* a csik-tusnádi erdők örök-szépségű gyöngye, smaragdba foglalt gyémánt, ezüsttükör fenyvek koszorújában.

Közel három óranegyedig lovagláunk a tó sziklaköretén, midőn egy lombkoronájával a tündéri víztükörbe csapódott roppant vastagságu fa útunk tovább folytatásában meggátolt úgy, hogy lóháton előre törni teljességgel nem, gyalog is csak nagy ügygyel-bajjal lehetett, a tömöttebb erdőrész, sűrű cseplesz, s e mellett a csekély vagy néhutt épen hiányzó part miatt Visszafordítók tehát lovainkat, s azon parti ösvényen, melyen eddig jutánk, megérkeztünk kiindulási pontunkra, az erdei szentegyház alá.

Valami sajtószzerű tünemény ez istenháza a méla rengeteg aljában, susogó fenyvek illatos árnyékában. A forradalmi gyásznapokig ősidők óta a keresztény kath. kegyeletnek megszentelt búcsujáró helye volt e bérczmagaslaton elterülő vízmedenceze bájvidéke, különösen pedig annak éjszaki része, hol az újabb építészeti modorban emelt szentegyház áll. Ezrei a katolikus és nem-katolikus hitbuzgó székely népnek vonultak ide évenként (*Sz. Anna napján*) egyházi körmenetekben, vezekleni, hálaimát rebegni s dicséneket zengedezni a magasság Urának, ki az áldásozó harmatözön és sújtó villamok felett uralkodik, az idő megszámlálhatlan folyamán keresztül. Jelenleg e búcsujáratok megszüntettek, mi által e csendes magány majdnem teljesen s végkép elnémult. Csak ha egy-egy utazó-társaság teszen a szomszéd helységek vagy távolabb eső vidékekről ide kirándulást, hogy a természet csodaszépségeivel elteljék, emelkedik ki síri némaságából az ódeni táj. A mi kedélyes időtöltésünk alatt is megélénkült a kies vadon; üdv kiáltásaink s a fegyverropogásokra kikelt a rengeteg szokott természetes mélaságából. Mielőtt végbúcsut vettünk volna a felejthetetlen vidéktől, felvertük a rengetegek riadó tündérét, a köszönetseinkre felébredt visszhangot. A tópart délkeleti oldalán van tanyája. Mi az éjszaknyugati lej-

tőről hivogattuk társalgásra. Még üdvölvéseinket is viszonzá. Végszavai hozzánk „Isten veled!” „Viszontlátás” voltak.

Még egyszer megjáratók tekintetünköt a műecetre érdemes tájkép felett, s csak azután emelkedénk nyergeinkbe, s villámgyorsan tüntünk el jóvérű, kedves kis élénk székely lovainkkal a meredek hegyoldalon borongó fenyves homályába.

Míg lovaink a kaptatón lépteiket aprózták, azalatt eszméket cseréltünk a völgyben láttak felett. A természet nagyszerű háborgásain esett át e földrész, melyet mai nap bejártunk. Bérczormok süllyedtek alá, s új hegykúpok meredeztek fel a légkörbe izzón, párologón, s füstgomoly terjedt el századokon, sőt tán évezredekén át a vadregényes táj felett. Most pihennek a tüzhányók, mint ellankadt útasok; hallgatnak a mély völgyben a forrtógók, és síma víztükör terül el felettök, mint a lázas kedély megszendesülésének első percei után a nyugalom.

Egy kis óranegyedig haladhattunk visszafelé azon úton, melyen a tóhoz zarándoklánk, midőn kalauzunk hirtelen balra csap, erősen éjszaki irányt tartva. Ezentúl ösvényről szósem lehetett. Vad vidéken, ősröngyökben, mely még nem ismer irtó fejszét, s hol a vihar-sújtotta százados bükkök, terebélyes tölgyek korhadva enyésznek a nélkül, hogy emberi szorgalom iparcélokra használná azokat, haladtunk, nyomába ügetve mindenütt vezérünknek, kinek biztos tájékozottsága nélkül bolyonghattunk volna akár sötét éjszakáig. Hegy-völgy; nyeregbe fel, nyeregből le; azután gyaloglás, meg egy sereg ügetés, egymással váltakozva, tette e földrész erdővidékén élveinket. A Szent-Anna tavának éjszakkéleti bércznyergőtől jó félórát ügethettünk, midőn egy messzeterjedő hegyháti ingovány mellett haladánk. M o h o s-nak nevezi ez erdei lápot, e valószínű székelyföldi zombékos H a n s á g o t, tájnyelvén a székely nép. A szóképzésben figyelemre méltó egyszerűséggel jár el a székely, mit a M o h o s szón kívül, a B ü d ö s, G y i l k o s, H a m m a s, B á l v á n y o s nevek eléggé igazolnak. Sajátlag nyílt sebe, fakadása e helyiség azon tűzokádó-erőnek, mely ismeretlen időkben e hegyes-völgyes szikla-földrészen hatalmasan működött, s mélyen a földgyomrában összeköttetésben lehet a Szent-Anna tavának feneketlen víztölcsérével s a B ü d ö s nevű torjai kénbarlang kiapadhatlan forrtógóival. Mondják, hogy hosszú egy órát tart; hát szélessége? A legszárazabb nyárban sem lehet kikémleni. Apró marha csak ittott legelészhet e lengő gypszigeteken; a nagyobbak, ha rátévednek, vég-elmerülés veszélyének vannak legtöbbször kitéve. Egy óranegyedig kalauzunk gondjaira bizók lovainkat, s megkísérlők e terjedelmes süppedék természetét közelebbről kiismerni. Első lépésünkre belátók, hogy itt óvatosság a legbiztosb horgony. Minden léptünkre újabb körültekintés és mérés következett. Az ifjú vándorok messze behatottak; nem úgy én, ki a köröttem lévő tárgyakra fordítám figyelmemet. Földje e gyepes ingoványnak szurokfekete televény; a közönléként feltünedező kisebb-nagyobb mocsár kátrányszerű sűrű habarék. A gypsburok gyér növényzettel fedve. Ittott törpe fák. Sehol semmi élő lény; a hullóknak vagy vízi puhányoknak itt semmi nyoma. Kénszag egyéb-aránt a légkörben nem érezhető.

Nagy ügyelettel lemenekülénk a sajátságos M o h o s r ó l, s lóháton tovább folytattuk útunkat. Délelőtti tíz órán túl volt már az idő; lépteinket, a hol csak engedé a hely fekvése, gyorsítottuk, s nem volt még épen dél, midőn lovaink a torjai kénbarlang előtti S ó s m e z ő nevű hegynyergen, a dús fűben legelésztek. Mi pedig egy szivélyes baráti találkozás után, használva a páratlan derűvel mosolygó napnak kedvezését, átengedők magunkat a természet titkai kémlelésének s ártatlan örömei élvezésének.

De ezek már a második tájkép színvonásait alkotják.

II. A TORJAI KÉNBARLANG.

Uj tájképek meglepőleg érdekes vonásai tűnnek fel e helyt előttünk.

Ha tekintetünkkel éjszakra fordulunk, a székely Solfatara (torjai B ü d ö s) meredez előttünk fel az égre, kissé délnyugatra ásitó K u t y a b a r l a n g j á v a l (Gyilkos nevű kénbarlang). Keletre, keskeny völgynyíláson át, látszik a büszke B á l v á n y o s v á r, még pusztulásában is daczos romjaival. Délre hegység vonúl el. Nyugatra az ősrengeteg, melyen keresztül ide hatolánk.

Ilóditó vidék arra nézve, hogy rajta a lélek kellemek közt merengjen.

A székely, ki egyszerűen jár el az általa alkotott szó alkalmazásában, e hegyet rövid, de természeti sajátágához jól illő, B ü d ö s névvel jeleli meg, az egész körvidéken elterjedő kén-szagáért. Fekszik az erdélyi keleti határhegység közepén, Háromszék és Csik között, Alsó-Volán, székely helység határán, a brassói kerületben s kézdi-vásárhelyi járásban, az említett helységtől északnyugati irányban, négy órányi távolságra.

Ezen meredek (3539. bécsi láb magas) hegy azon darla- és porfir-képlethez tartozik, mely Bukovina határán, majdnem egyenes vonalban, délnek tart.

A darla több egymás felett elvonuló változatokat mutat fel, melyek fehér, világos-szürke s veres-barna színűek. — Az öszves változatok alaptömege mezópat; az elegyrészek sárgás-fehér vagy verhenyeges tülökesillárból, csillámlevelkékből, s földes vagy átlátszó mezópatból állanak.

A darlaváltozatoknak ezen egymásba átmenetével szoros kapcsolatban vannak azoknak lera-kodási s térvizonyai. A vereses darla első helyet foglal, s alkotja a B ü d ö s, B á l v á n y o s és S z e n t - A n n a tavának csúcsait: míg a többi változatok inkább csak egyes pontokra szorítkoznak.

A B ü d ö s aljának azon részén, mely a darlát a délszakra eső homokkővel összeköti, már a kárpáti homokkő vonul el, melynek szürke változéka keletdéli irányban a Torja-patakba lejtjenek.

A kárpáti homokkő szögszemeses alkattal bír, mely darabos, és többször finom szemcsékből áll, s a belévegyült csillámlevelkék nem ritkán pala-alakú szerkezetet kölcsönöznek neki. Éjszaki s keleti irányban a darla körül települ. Délre a B ü d ö s patakig, nyugatra pedig Zsombor-patakig terjed ki.

A B ü d ö s -hegy környékének kénrakodványai kiterjednek éjszakra Kápolnamezőig; délre B ü d ö s patakig, Begyenkő megett; nyugatra Zsombor-patakig; míg a keleti oldalon a kénnek semmi jele. — Mindenütt találhatni, közvetlenül a televény alatt, 1—12" vastagságban, csúcsok s hajlásokban, nem a hegytetőn, hanem attól éjszaki, nyugati s déli irányban a horhosokban s az alacsonyabb hegyoldalakon. A számtalan kéntelepek terjednek hossza és szélessége majd nagyobb, majd kisebb, miként ez közönségesen tapasztalható egyéb ásványoknál is, melyek telepekben jönnek elő. Mint kéntermő helyiségek, a következők említhetők fel: Kápolnamező, B ü d ö s patak-feje, Bivalyfürdő, Gyilkos-, B ü d ö s -, és Timsós-barlang, a B ü d ö s déli hajlata, Kis-Sósmező, Felső és Alsó-Vontató, B ü d ö s patak, Begyenkő, Hammas (Hamvas) Forrtógó és Zsombor-patak. — Ezek közt az első hely elvitázhatlanul a B ü d ö s déli hajlatát illeti.

A televény vagyis azon burok, mely a kénrakodványok felett van, lápföld-természetű, alig néhány hüvelyknyi, s gyakran kiégett; a talpkőzet (Sohlgestein) hamuszürke pallag (Letten), majd tömöttebb, majd lazább rétegekben; vagy ott, hol a pallag hiányzik, darla- és homokkő-töredékekkel csekély összeköttetésben levő torlatszerű kőzet. Valamint a pallag, úgy a torlód-

mány vastagsága is 1—12' közt váltakozik, s mindkettő ismét 2—6" vastagságu palla vagy agyagmárga felett nyugszik. Színe feketés-szürke, s a napon legott világos-szürkére változik: gyakran csekély vastagságu homokkő-rétegekkel váltakozva fekszik. Itt-ott a kénföldnek talapkőzete is szilárd kárpáti-homokkő vagy darlaomlék (Trachytgerölle). — Az összes kénrakodványok a nagy számban feltűnő kén-vízforrások közvetlen szomszédságában, s a nyiresek és áfonyák körletén mutatkoznak; hol ezek megszűnnek, ott rendszeren a kén is eltűnik; ezek mintegy kaulazok a kénföld felfödözésében. — Több gázbarlang tartalmaz még ként, mint elszálló részt, de oly csekély mennyiségben, hogy műtani tekintetben alig érdemel említést is. — A kénföld alaptömege szennyes, sárga agyagmárga, majd mindig félig rothadt növénylevelek és szárákkal elegyülve. Kettétöréskor a kén különmemüleg mutatkozik elosztva.

Ennyi, mit e napiglan a tudomány, a torjai kénbarlang (Büdös) körlete alapos kipuhatólásának eredményeként, felmutathat.

Most már a tárgyat iparhasználati szempontból tekintve, eleve is ki kell jelentenünk, hogy miután a föld e hegynék legközelebbi környékében 10—20, sőt több százalék ként tartalmaz, jól jövedelmezhetne: azonban a legujabb időben tett hivatalos kutatás a bánya-felszerelést tőle ha véglegesen meg nem tagadta is, de csakugyan elhalasztotta. Egyébiránt köztudomásu dolog, hogy ezelőtt négy évvel Nagyszébenben egy társulat volt alakuló félben, melynek célja leendett, a nyers kén-termelést emelni s a Büdös kén- és timsó-telepeit gyümölesözökké tenni. Sajnos, hogy az életrevaló eszme legott fogantatása első perczében szappanbuborékként szétpattant eredménytelenül, hátrányára a honi bányaiüzletnek, s általa tetemes kárára az ezen iparezikkel szoros, sőt mellözhetlen összefüggésben álló gyártnmányok közönségének. Pedig hajdan ez nem így volt. Hogy a Büdös körletén kénrakodványok léteznek, már a régi időben tudva volt; s hogy ezenkívül már a nemzeti fejedelmek s magyar királyok korában miveltetett, bizonyítják Erdély történetkönyvei, teljes hitelt érdemlő okmányai s törvényezikkei. Torja helység, melyet Alsó-Voláltól csak egy patak választ el, a kénmivelésért, mint bányahely, az országgyűléseken is képviselve volt. Bocskai István fejedelem, egy iratában az országos rendekhez, a kénmivélést úgy említi, mint államjövédelmi forrást. *) Brandenburgi Katalin fejedelemasszony, Mikó Ferencz kincstárnokhoz boesátott leiratában, a kengödrök tovább mivelését megparancsolja. Egyébaránt a Büdös körül folytatott kéntermeléssel a mult században, gyanithatólag II. Rákóczi Ferencz forradalmának leküzdése után, végkép felhagytak.

Erdély ezen sok oldalulag nagyfontosságú s felette érdekes részének mind a természet mind pedig a polgári historia szempontjából lényegileg vázolt ismertetése után, ideje hogy mai napunk déli óráinak élményeit kifessük.

A Büdös hegy lábánál elterülő Sósmezőn szíves kézszorítással fogadtak bennünket Csiszér Farkas és Babos Károly nemes hazáukfiai, kik a torjai szűk völgyön törtek fel e nap ide, hogy a kézdi-vásárhelyi szivélyes találkozást ismételhessék. Örömmel üdvözlők az egyenes lelkű derék székely urakat, s keblünk nem keveset nyert általuk vidámságban. Rövid ideig tartott pihenés és bizodalmas társalgás után, a velünk szemben lévő Büdös bérez meredek oldalának tartottunk. Rész e sziklahegy a keleti Kárpátok azon kiágazásainak, melyeknek folyvást-tartó, jelentos tűzi (vulkáni) munkássága ezen kárpátrészeknek még ifjú kora mellett tanúskodik.

*) „Fölötte szükséges, és közönségesen hasznos is arról kegyelmeteknek az fiscus számára való hasznokat feltalálni és keresni, akarmi uton és módon lehessen ilyen extrema necessitas idején, ugymint az aranyváltás, cementek rendelése, borygyűtés, kénkő, kéneső, arany, ezüst, rézbányák mivélése, vashámoroké azonképen stb. stb.“ 1606. országgyűl. 10-d. t. cz.

Itt az igaz, nincsenek többé sem tűzokádó, de még csak füstölgő vulkán-tölesérek is: de van széneny, kén és halvány, mint három jellemző kihányat, melyeket a még működésben levő tűzokádók szakadatlanul nagy mennyiségben, különösen a Székelyföld keleti hegyvidékén kigőzőlnek, hol az egy földirati fokra terjedő darlatörzs déli részén több, világosan látható vulkántölesér mutatkozik.

A bokrokkal vegyes hegyoldali pagonynak szirtes ösvényén nehezen hatoltunk fölfelé; hol bokrok, hol faágakba kapaszkodással segítünk magunkon. De meg is lőn jutalmazva fárasztó vállalatunk. Egy festői tájkép nyílt meg előttünk délszakra. Keletre a Bálványosvár sötétlett az ég azurjában. Megettünk a Gyilkos nevű barlangszáda ásított. Lovaink, alatt a mélységben, mint barna kecskék, harapták a torjai határhoz tartozó Sósmezőnek illatos és tápláló nedvű fűvét, melytől -- mint a nép erősíti, — sebesen hízik a marha. A mereven délnek magasuló hegyoldal szikláiban több nagyobb-kisebb kénüreg látható; közülük azonban csak kettő bir kiváló jelentéssel, úgymint a Gyilkos nevű első rangú kénbarlang, s ettől távolabb, keletre, a Timsós-barlang. Mindkettőt megvizsgálók; főleg a Gyilkos körül sokat időzünk. Ez egy darlaközetbe nyíló barlangszerű hasadék, mely tímkövel váltakozva fekszik. Talaja olyképen mélyed befelé, hogy a bejárás (száda) pár lábbal magasabban fekszik a közel öt ölnyi hosszú s másfél ölnyi magas barlang mélyebb talajánál, melyből erős szénsav-folyam, vegyülve alkénsavval, napvilágnál látszatos hullámmzással (mint délibábszerű kékes reszkető pára) áramlik ki. A barlang falai, a száda magasságaig, késfok-vastagságyúra, kénnel fődvék. Az üregbe lecsepegő víz vegytartalma kénsav és tím, s e vízvegyületet a nép szemvízül használja. Minden, öt lábnál törpébb állat ha e barlangba, mely a Nápoly melletti Kutyabarlangnál szénsav-tartalmára és hatására nézve sokkal kitünőbb, behat, egy pillantat alatt megfűl; s közvetlen a száda alacsonyabb párkányán helyet foglalva, akár állva, vagy a befelé lejtő fenéken óvatosan előhaladva, minden lépten egy bizonyos neme a csipő s égető hő-érzetnek tapasztalható, mely a testen levő öltözetten keresztül mind nagyobb fokra hág a nélkül, hogy a hőmérő a külmérséktől eltérő hőfok-különbséget mutatna. Mi is több érdekesen mulattató kísérletet tettünk e kénbarlang körül. Beléállottunk a kénárba, s minél jobban belemélyedtünk, annál magasabban éreztük a reánk hatott hőséget; mígnem szemcinket lezárva s mélyen vett lélekzetünket visszatartva, csak úgy emlékeztünk után merülünk be egészen a gyilkos légnembe, s néhány másod vagy egy percz múlva, a fenékaljból a szabadba térve, midőn szemcinket kinyitottuk, könnyzápor szakadt belőlük, egész testünkön kellemes kigőzőlgés fejlődött ki; ezt szokatlanul tisztább s élesebb látás, s egy édes érzést gerjesztő szemenyhület követte. A fenékre hányt ezüst- és réz-pénzdarabok, valamint a beljebb nyomulókon az arany s ezüstgyűtük és órák egy percz alatt szürkés-barna színt váltottak, mit csak húzamosb idő után vesztek el. Abból, hogy e helyen egy lélekzetvétél halál, következtethetni, hogy itt tüzet gerjeszteni, vagy lőport ellobbantani teljes lehetetlen. Tehát a gyufa e barlanglégben fel nem lobban, a puska el nem sül. E borzasztólag érdekes helyiség történelme, melynek gőztolyadéka idült bőrkütegek, makacs köszvény, s szembajok gyógyítására rendszeren olajtott sikerrel használtatik, sajnos, több emberáldozatot is mutat fel. A rajz alatti kénbarlanghoz, miként feljebb már érintők, több hasonló nyílások lelhetők itt a neptuni — felszálláskor a beszivárgott légköri nedv és világosság által megsavanyult — kén és a neptuni agyag-élegből keletkezett tímköből. Mindezen légnekem oly mennyiségben áramlanak, hogy a Büdös hegynek félmérföldnyi átmérőű körvidékében, mely a hasonlólag Nápoly vidékén gőzölgő Solfatara-t juttatja emlékezetünkbe, szagukról észrevehető; s azon könkénsav-gőzök, melyek részint

gőzalakban a bércz déli oldalának barlangjából kiözönlenek, vagy vízzel megterhelten forrásokban törnek elé, a még létező tüzműködésre utalnak. Azon barlangban s a szomszéd hasadékokban a darlafalakon nagy bőségben találhatik föllengített kén. A sötét erdőmagányban, hová csak fárasztó ösvényeken juthatni, s melyet délnyugatra csak egy magaslat választ el a Büdös aljától, nagy zajjal forrtyognak fel a sötétszürke, kőolajat s kőnkénsavat tartalmazó források, melyeket ez okból a köznép forrtyogóknek nevez. Látásukra legott Kovászna jutott eszünkbe, melynek izzasztó gőzketreczei a Büdös sel, Pokolsár nevű hatalmas lobogója (fürdője) pedig e vad helyek forrtyogóival kétségbevonhatlan édes-testvérek; valamint a két nevezetes helyiség közti nagy tér is, földtani alapos okoknál fogva, egy és ugyanaz, tudniillik vulkántermészetű.

A verőfényes szirtoldalról éhesen lebocsátkozva, hirtelen a Sósmezőn termettünk, hol a választékos tartalmú tarisznyák vártak ízletes falatokkal. Jóízűen s víg beszélgetés közt étkezünk egy jelentékeny szénsav-tartalommal s üdítő hatással bíró borvíz-forrás bődönének félkörében, időszakonként ez üde forrással vegyítve boritalunkat. Ettől mintegy kétszáz lépésnyi távolban van egy sós-forrás, melynek víze kellemetlen lágy izzal bír; de ha idővel kellőleg megtakarítva, jó karba hozva, s vegykémletileg elemezve leend, az ivándaí s pilnai hason alkrészekből álló vizeket az erdélyi kereskedelmi piacokról könnyen leszoríthatja. Különben a Sósmezőnek keleti hajlatán egész özöne van az ásványforrásoknak, melyek a sáte és szittyó közt észrevédenül buzognak fel: de az istenáldás mindezen özvege őskori vad állapotában, eredeti minőségében. Nem mozog, nem eszmél itt még senki. E gyógyvizek jó hírben állanak ugyan a köznépnel, s a szenvedők gyakran látogatják is: de a fürdőélet itt még a nomád kor jellegét viseli magán; mert a betegek kénytelenek a magok által készített putrikban vagy levélszínekben, minőket mi is többet láttunk, magokat elhelyezni s megvonni a mostoha időjárás ellen. Csak egyetlen nagyobb deszkabódé, vagy csekély kis huruba sem kínálkozik itt a kórosok tehetőségeinek. Pedig mennyi áldása az égnek csak ezen egyetlen helyén e szép hazának: és a honfi? összefűzött karokkal várja az időt, s a vezért, ki nogassa: „ezoh elő, az Isten áldjon meg!“ Ez ázsiai oldalunk. Így volt, így kaptuk, így adjuk át gyermekinknek s gyermekink magvának. Hazámfiak! ha Bázna népe lakja az ecsetem alatti gazdag vidéket, ma Baden, Ischl, Karlsbad csak másodrendű nevezetességek, e bámulásra ragadó gyógymedenezék mellett. Lessük, várjuk, mint mesében az állat, „dum defluat amnis.“ „Tejben uszunk, mézbe fulunk,“ — miként már a nedélyes Vajda Péter megjegyze. A fáktól nem látjuk az erdőt. Az isteni Gondviselés bőséges adományainak közepette nem látjuk, nem értjük, mily pazar volt irántunk a természet Ura; mily dúsgazdagok vagyunk. — De nem többet most, folytatása majd alább következik.

Délutáni két órára hajlott már a nyári nap, s még hátravolt mai regényes kirándulásunknak lovagszellemű harmadik tárgya, az ősmagyar korból fenmaradt Bálványosvár sötétlő romjainak meglátogatása. Nyergeltettünk, s most már tizen utra keltünk. De ezen napi utazásunk szakasza, tájkép-csoportozatom harmadik kiegészítő része, melyet, mint zárművet, itt mutatok be.

III. BÁLVÁNYOSVÁR.

Ezen, még büszke romjaiban is megható emlékéte a magyar lovagkornak egy mély völgy választja el déli tanyáunktól, a nevezetes Büdös hegytől, s az alatta elterülő, már annyiszor fölémlített Sósmezőtől. — Keleti irányban haladott útunk az érdekes régiséghez. Alig hagyók el a Sósmező keleti hajlatát, a meredek lejtő leszállíta nyergeinkből. Szabadon bocsátottuk

lovainkat, melyek a sáros horhoson bámulatos ügyességgel lejtettek a mélységbe. Mi mindnyájan, nem a legkényelmesebben, gyalogoltunk; mert mindazon vízmennyiség, mely a S ó s m e z ő keleti oldalán felbuzog, e völgybe szivárog le, s egyesülve a völgy mindkét oldalának különböző pontjain felfakadó crekkel, egy soha fel nem szikkadó sárfészekké teszi e különben kies hegykeblet. — A völgy fenekén megállottunk, s nyeregbe vetvén magunkat, fendobogó kebellet haladtunk a bérczes Erdélynek ezen legmagasban fekvő vára alatt (3400. bécsi lábra a tenger színe felett). A meredek hegy kúpidomú alkata, mely bátran rohan elé délnek a sötét M i k ó e r d e j e darla-hegylánczolatából, eléggé sejteti, hogy a háborgó természet őskorában ez is tüzözött szórt az égboltozat felé. A várba-jutás gyalog, lankasztólag terhes; lovon is kényelmetlen, s az unalomig húzamos. A hegy nyugati oldalán tekerődzik fel az aljból az ösvény. Minél magasbra emelkedünk, annál festőibbé válik a gyönyörű táj; míg végre a romlatag falakról tekintve körül, egyikét adja Erdély legregényesebb s elragadóbb tájképeinek. Kétfelől őserdővel borított darla-hegyláncz; éjszakra, a B ü d ő s t ő l idáig benyúló M i k ó e r d e j e , melyben — e vidék népének állítása szerint, — öt régi vár omladványai felismerhetők, de közülük leglátogatottabb a B á l v á n y o s v á r ; délnek messzire kiterjedt viruló lapály; itt édes, a nyugati oldalban üdítő, kristálytiszta vasas borvíz-források. Ezen utóbbiakra vonatkozólag megjegyzem, hogy a mint a bérczoldalon haladtunk, kettőnél állottunk meg, melyek egymástól alig vannak lőtávokra. Színére mindkettő tiszta, mint havasi forrás, továbbá jéghideg s kellemesen csipő ízű. Gazdag ere mindkettőnek kiapadhatlan; s mindezen kitünő tulajdonaik mellett még csak bődönbe sincsenek foglalva; ott lobog mindenik a gyönyörű bérczoldal gyér bokrai közt, magára hagyatva, természeti állapotban épen úgy, mint első megjelenésöknek hajnalán. Ha visszafordulunk a romoktól, kitérünk még mindkettőhöz. Most égető szomjunkat, mert heves nyári nap volt, mindkét helyt jótékony eseppekkel eloltva, s tőlük egészen megújulva, hatoltunk fel a magasba. Egy órai fárasztó lovaglás után egy pagonyba merültünk, mely sűrűen fedi az éjszaknyugati oldalt s hegyhátat; majd ebből a bércznyereg tisztására jutva, egy percz alatt a romok pázsitos oldalán lenyergeltünk. Fáradt kis lovaink a gyepen magokat kegyetlenül megforgatva s ráadásul jól megrázva, kényelmesen kezdtek legelni; mi pedig a szürke várromok közt mélézva kalandoztunk.

A két erdős bércz közepett emelkedik a kúpalakú azon darla-hegyfok, melynek ormáról méltósággal tekintenek alá, a szédítő mélységbe, B á l v á n y o s v á r ő s z romjai. Körül az oldalon nyir és közben árnyas bükk tenyész, helylyel-közzel elárasztva falomladvánnyal. A vándor se keleti, se déli oldalának neki ne vágjon; mert a majdnem függőleges sziklafalakon a tetőre verekedni nem lehetetlen ugyan, de erőt-kimerítő vállalat. Legezelirányosb a nyugati oldal lankás részén maradni, mert e felől három igen erős borvíz-forrás is szolgál nyugpontúl s éltező balzsamúl; ismét halkkal emelkedve éjszaknak tartani; majd a biztos úton a pagonyba jobbra kanyarulva, a hegyhátra kaptatni, s a bércznyergen délnek fordulva, a várba szöktetni.

A romhalmaz kerülete mintegy kétszáz öl; a falak ölnyi vastagságúak, s az egészen, valamint a részleteken észlelhető építészeti modor ugyanaz, mely az ó-német várakon tapasztalható. Minden oda mutat, hogy a bejárás a vár éjszaki oldalán volt: most azonban egészen meg van telve omladékokkal, zápor mosta földrészekkel, s felette szép zöld gypszönyeg. A falak közt, melyeknek egy része még áll, meglehetősen hosszú és széles folyosó vezet délszakra egy másik kapuhoz, melynek maradványai még láthatók, s ezen át a vár beljébe. Itt hajdan több épület állott, melyek ma romba dőlve hevernek; felettök bükk, nyir, bodzafa s kecskefűz eregetik ágaiikat. Egy beomlott kútnak nyomai is tisztán láthatók. A várterület éjszakkéleti helyszínén, mely

a vár egyéb részeinél jóval emelkedettebb, búsan meredez az ég felé egy, még ma is majdnem egészen épen maradt, mintegy ötven láb magas, harminczhat hosszú s huszonnégy széles, négyyszögű torony, melynek falai sokkal vastagabbak, mint az építmény egyéb részei; fölül egészen nyílt, de lakosztályok s boltozatokkal kellett birnia, miknek azonban számát s felszereltetését ma már nem tudjuk, minthogy belsejét roppant kő és omlékhalmoz takarja. Lőrészek a falakon nem vehetők észre, mi ősrégi építésére enged következtetnünk. Vajjon azon nyílás volt-e kapuja, melyen ma belsejébe juthatni, vagy pedig földalatti bejárással bírt: napjainkban a meg nem fejthető kérdések közé tartozik. A kilátás ezen torony mellől valami fenséges. Egy részről erdők s hegylánczolat; más részről mezők s völgyek; keletről a népes Háromszék csinos falvai s ezek közt Kézdi-Vásárhelynek tornyai emelkednek ki magasan; míg a déli kéklő távolban a Barcaság egy része, a Bucsecs és Királykő óriás kopár sziklabérczek büszkélkednek.

A mi az ezer évvel diadalmasan daczolt építmény történeti multját illeti: kevés mindaz, mit évkönyveink nyújtanak. Kétségkívül egyike ez azon legrégebb honi váraknak, melyek már Sz. István alatt megvoltak; tehát a honfoglalási hadjáratok idején rakatván, határ-érvárakul szolgáltak főleg a rokontajú, de ellenséges indulatú besenyők s kúnok betörései ellen; később a pusztító mongol időszakban mentsvárai voltak ha nem is a vidék öszves népségének, de minden bizonynyal birtokos-osztályának. Szerepelt a XVII-d. század elejéig. Végnapjait illetőleg, Benkő József azt írja róla, hogy akkori birtokosa, királyi tisztek megveréséért üldözöbe vétetvén, kivándorolt, s a pusztán hagyott vár nem soká romladozni kezdett, míglén mai gyászoló sorsára jutott. Romjai felett vad cserje s emésztő mohok tenyésznek.

Ősrégi idők óta az Apor-család birja. A csiki krónika azt állítja, hogy Opor (Apor, Apor, Ápor) Sándor, székely robonbánnak fia, építtette volna, midőn Sz. István az erdélyi Gyulát, pogány hiteért, legyőzvén, üldözött ősmagyar vallásának menhelyet keresett: innét magyarázzák Bálványos, jóllehet hibásan, mert derék őseink sohasem voltak bálványozók,—nevét is. Itt tartóztatá le a hatalmas Apor László bajor Ottót, a magyar szent koronával együtt, melyet Ottónak a két testvérhomból elillanása után, a vajda, ragaszkodása jeléül, Robert Károlynak adott. — Zsigmond királynak egy (1402-ből) oklevele a várbirtokában akkori urát, ki rajta lényeges javításokat tett, megerősíti. — IV. Béla s IV. László királyok alatt kitünő szolgálatokat tett; mert falainak szilárdságán, s védelmezőinek hősiességén az ádáz tatár-esorda leghevesebb ostromai hajótörést szenvedtek. — Ennyi röviden, miben ismert multjának lényeges pontjai határozódnak. Számos monda, néprege él itt a sötét romokon, miket a multja emlékeit híven őriző székelység nemzedékről nemzedékre bocsát át; de mindazokat csak vázlatban adai is, e lapok körén kívül esik.

Minden zugát felbolygatók ez ősi várnak. Elmerengtünk az itt hatva élt erős bajnokok dicsősége, el azon nyers kornak szelleme felett. Sok, igen sokféle érzet hullámozott keblünkben, s idő kellett, míg egy kissé megcsendesülve végbúcsut vehetünk nagy őseink ezen sasfészkekétől, melyet most láttunk életünkben először, s talán utólszor is.

Rövid pihenés után fölkerelkedtünk, s lovainkat kalauzunkra bizván, gyalog bocsátkoztunk a meredekebb lejtőn le a lankás hegyoldalra. Itt lovakra kaptunk s óvatosan léptettünk a völgybe. A völgyfenéktől néhány ölnyire a magasban egy harmadik borvíz-forrásra akadtunk, mely mindazon jeles tulajdonokat birja, melyeket a fennebbiekről dicsérőleg emlegettünk. Letelepeltünk a forrás feletti ösvény-párkányokon, tarisznyáink tartalmának maradékát kézenközön elfogyasztók, szomjuságunkat az üde forrásból eloltók, s szíves kézzorítások közt két vándortár-

sunktól, kik lefelé Torjának tartottak, elbúcsuzván, mi Bikkszádra azon útnak váltánk, melyen a Sósmezőről a várhegyhez átrándultunk. A Sósmezőt átszelve, még egyszer visszapillantánk az alkonyuló nap fényözönében úszó Bálványosvárra s csak így mélyedénk le azon bükkös rengetegbe, melynek gazdag kénforrtyogóiról második tájképem színezése közben bőven emlékeztem. Bikkszádnak tartó egy kis erdei patak tekervényeinek egerfás árnyában, a csak képzelhető legfárasztóbb helyeken közel három óra-folyásaig lovagolva, napszállatkor, bikkszádi szállodánk téres udvarán lepodgyászoltunk, s csakhamar reá gr. Mikes Benedeknek ottani üveghutáját látogattuk meg; végre, rövid vaesora után, nyugalomra vonultunk.

*

*

*

Mi ezen szerfelett érdekes mai kirándulásunkból a tanulság? Az, hogy a természet bölcséleteit nem tudjuk használni, nem akarjuk hasznosítani. Egy kőút (hisz az egész nagy tér az), a két Torjától Bikkszádig, édenné, Peruvá s a bérczes haza első söt legelső fürdőhelyévé változtatná ez elhagyatott, vad vidéket. A bálványosvár-alji három kitiünő vasas borvíz-forrás tetemesen megcsökkentene Erdély piacain minden fajta borvíz-kereskedést; emelné az üvegyárt; a vidék népének jólétét hathatósan fokozná. Különnemű s természetű ásványvizei s e mellett a bájvidék elevenítő hatása, betegek s egészségesek ezreit varázsolná ide, főleg ha kitartással bíró pénzes vállalkozók egyesülnének az okvetlenül megkivántató épületek létrehozására. Az igaz, e vállalat kihatását megérezné Borszék, meg az előpataki, tusnádi, kovásznai, s talán még a homoródi fürdők is; de nyerne a kitartó vállalkozókon kívül, a szenvedő emberiség, a haza dísze, a hazáját közelebbről ismerni vágyó honfi.

Nincs itt helye, bővebben e tárgyat komolyan taglalni. Jól esik szivünknek, ha a jelen sorokba foglalt eszmék tárgyúl szolgálnak a tettek embereinek a gondolkodásra, s életbe-vitelül a haza s nemzet javára.

Szobánk csendes. Pennánk pihen. Gyertyánk kialudt. A költőkirály találó vers-soraival bocsátkoztunk a szender nyugtató karjai közé:

„Szép vagy oh hon! bércz, völgy változnak gazdag öledben:
Ám természettől mindez lelketlen ajándék;
Nagygyá csak fiaid szent akaratja tehet.“

(Vörösmarty.)

ÉRTESITŐ RÉSZ.

I.

A tanintézet körében tett időszakai intézkedések.

A.)

A tanügyet érdeklő fontosabb rendeletek kivonata.

1. A csik-somlyói tanító-képezdének erdélyi püspök ő excellentiája által 1858. october 4. történendő megnyitása hirül adatik. — Az erdélyi rom. kath. isk. főigazgatóság utján 1858. jun. 28. 1328. sz. intézvény.

2. Ballagi Károlynak könyve: „Magyar feladatok a német nyelv gyakorlására“ a közép- és reáltanodákban használhatónak jelentetik. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1858. jul. 8. 2451. sz. int.

3. Varga J. könyve: „Latin nyelvtan 1-ső kötet. Alaktan“ használatra megengedtetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. jul. 10. 2478. sz. int.

4. Pauli Ferencz könyve: „Decem Demosthenis Orationes“ a nagy-gymnas. használható. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. jul. 12. 2515. sz. int.

5. C. Julii Caes. Commentarii. Recognovit Emmanuel Hoffmann. Volumen II. Viennae. 1858. használhatónak jelentetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. aug. 7. 2864. sz. int.

6. Gyurics Antalnak könyve: „Mondattan, tanodai és magán használatra, 1857. Pestén.“ gymn. és reáliskolákban elfogadható. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. aug. 16. 2987. sz. int.

7. Sceda térképei iránt, a mennyiben még hiányzanának, az igazgatóságtól jelentés kivántatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. sept. 11. 3291. sz. int.

8. Haas Lázár, morva, izrael. tanító-jelölt, a birodalom minden képezdéből kizáratott-nak jelentetik.

9. Ajánltatik ily című könyv: „Orationum Tullianarum decas. Auctore Gustavo Lincker. Vol. I. Pars II. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1858. sept. 16. 3387. sz. int.

10. a) Az illető tanároknak meghagyatik, hogy a tanoncokat az új pénzbecs szerinti számításra tanítsák; b) az igazgatóság köréhez tartozó számadások folyó é. novemb. 1. az új pénzbecs szerint szerkesztessenek. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. sept. 16. 3390. sz. int.

11. A besztercebánya- és selmeczi gymn. Programmok megküldetnek. A cs. k. erd. helytart. 1858. sept. 24. $\frac{21199}{3160}$ sz. int.

12. Emlékezetbe hozatik, miszerint a nyilvános tanárnak ministeri engedély nélkül nem szabad akár magán tanintézetet birni, akár olyanban tanítani. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. oct. 1. 3597. sz. int.

13. A szombathelyi Programm megküldetik. A cs. kir. erd. helytart. 1858. oct. 12. $\frac{22215}{3304}$ sz. int.

14. A teschiner Programm megküldetik. A cs. k. erd. helytart. 1858. oct. 12. $\frac{22218}{3312}$ sz. int.

15. Az „Ifjusági Plutarch“ ajánltatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. oct. 18. 3861. sz. int.

16. Az innsbrucki Programm megküldetik. A cs. k. erd. helytart. 1858. oct. 9. $\frac{21771}{3239}$ sz. int.

17. A rom. k. magántanulók, vizsgára bocsáttatásuk előtt, bizonyítványt tartoznak előmutatni r. kat. paptól a vett hitoktatás- és vallási gyakorlatokról. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1858. nov. 2. 4103. sz. int.

18. Különféle gymnas. Programmok küldetnek. A cs. k. erd. helytart. 1858. nov. 13. $\frac{25343}{3805}$ sz. int.

19. Köröztetnek neveik azon ifjaknak, kik különféle gymnasiumokban bizonyítványaik példánymásait (Dupplicat) kikapták. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1858. nov. 19. 4149. sz. int.

20. „Praktische ungarische Sprachlehre“ című könyv, kiadva Kovács Samutól, használhatónak jelentetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. nov. 16. 4293. sz. int.

21. „Grundriss der Naturlehre v. Dr. Andreas Baumgartner“ című könyv a m. ministerium által elfogadtatott isk. használatra. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. dec. 14. 4626. sz. int.

22. „Parallelo-chromatische Tafeln zum Studium der Geologie“ című könyv a m. ministerium által szintén elfogadtatott. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1858. dec. 23. 4752. sz. int.

23. Az eddig isk. használatra elfogadott térképek jegyzéke közöltetik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. jan. 30. 542. sz. int.

24. Több rendbeli tanácsülési jegyzőkönyv — a tanári karnak a tanügy körül kifejtett dicséretes buzgalma kiemelése mellett — visszaküldetik; fölhivatván egyuttal a nyelvtanárok oda működésre, hogy a remekírók fejtegetése alkalmával különös tekintet legyen a német nyelvre is. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. febr. 4. 622. sz. int.

25. „Német-magyar tudományos műszótár a cs. k. gymnasiumok és réal-tanodák számára“ című könyv iskolai használatra ajánltatik. Az erd. r. kath. isk. főigazg. 1859. januar 30. 543. sz. int.

26. A tankönyveknek új pénzbecs szerinti árjegyzéke közöltetik. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1859. januar 28. 501. sz. int.

27. Sevcik Ferencznek „Das Decimalrechnen“ sat. című könyve ajánltatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. marczius 8. 1079. sz. int.

28. A magas ministerium által ajánltatik ily című könyv: „Grundzüge der allgemeinen

Erdkunde für die unteren Gymnas. und Real-Schulen von Fr. Schubert h. 2. Auflage. Wien. 1858. Preis 40 kr. östr. W.“ Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. mart. 14. 1157. sz. int.

29. Az isk. Programmok kiállítása- és belterjére nézve szabályozó utasítás adatik. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1859. mart. 21. 1235. sz. int.

30. Ily című könyv: „Lehrbuch der Arithmetik v. Dr. Fr. Mocnik“ a németajku gymnas. ajánlatik. A cs. k. erd. helytart. 1859. april 13. $\frac{7768}{1146}$ sz. int.

31. Schenkl görög olvasókönyve, Curtius nyelvtanához, fordítva Kiss Lajostól, ajánlatik. Az erd. r. kat. isk. főigazg. 1859. april. 18. 1461. sz. int.

32. „Naturgeschichte der Vögel Europa's v. Anton Fritsch“ ajánlatik. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. april 21. 1495. sz. int.

33. Minister. határozat következtében katonakötelezettség alól a tanoncokat a tanulmányokban előmenet nem menti föl. Az erd. r. k. isk. főigazg. 1859. april 20. 1481. sz. int.

34. Az érettségi szigorlat alatt kidolgozandó tárgyakat a cs. k. iskola-tanácsos ő Nagysága leküldi. — Egyuttal az 18⁵⁹/₆₀ évre tanácsülésileg megállapított tanterv felsőbb helyről, megerősítés mellett, visszaküldetik.

B.)

A kolozsvári rom. kath. nyilv. nagy-gymnasiunban, 185⁸/₉. tanév folytán tartatott gyűlések némely lényegesb határozatainak J E G Y Z É K E.

1. 1858. aug. 30. határoztaték: hogy az ifjuság összeírása u.-azon hó 31. sept. 1. és 2. napjaiban történjék; 3-án és 4-én ama tanoncok, kik e tanintézetbe folvétetni kívánnak, továbbá azok, kik egy vagy más tárgyból csekély előmenetet tanusítottak, vizsgáltassanak meg; 5-én az összes tanári kar jelenlétében a Szentlelket segédül hívó szent miseáldozat tartassék; végre 6-án a rendes előadások vegyék kezdetöket; 26-án az iskolai törvények hirdettessenek ki.

2. 1859. martius 31. határoztaték: a benső ájtatosság és tiszta vallásosság előmozdítására a lelki szent gyakorlatok a nagy-hétben szokott módon és rendben megtartassanak, hogy a tanuló ifjuság kellőképen elkészítve járuljon az Ur vacsorájához.

3. 1859. majus 31. határoztaték, hogy junius 9-én, a Szentlelek segédül hívása után, püspöki biztos ő méltóságának jelenlétében tartassék a hittanból vizsgálat; a többi tantárgyakból írás- és szóbeli vizsgálatok osztályonkint a hó végeig folyjanak. — Ez idő alatt tartassék az érettségi szigorlatok írásbeli része is.

A sz. gyónás és áldozás Sz. Háromság vasárnapjára tétetik; a tanfolyam befejezése pedig junius 30-ra, mely napon az ünnepélyes hálaáldozat bemutatása és bizonyítványok kiosztása után az ifjuság haza bocsáttatik.

A szóbeli érettségi szigorlat felsőbb határozat folytán folyó évi augustus 29-re;

Utóbbi rendelet folytán jul. 16-ra tétetett.

II. TANÁRI KAR.

A.)
Rendes tanárok 185⁸/₉ tanévben.

Tanár neve.	Tantárgyak, melyeket előadott.	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Hetenkinti előadásainak óraszám.	J e g y z e t e k.
Bolgár Kilit.	Magyar nyelv. Természettudom. Földrajz és történ.	IV. III. V. VI. VII VIII.	16.	IV. osztály főnöke.
Englohner Vincze.	Latin, magyar, német nyelv s természetrájs. Német nyelv.	I II.	18.	I. osztály főnöke.
Finály Henrik.	Latin nyelv. Mennyiségtan.	VII VIII. VI. VII. VIII	17.	VII. oszt. főnöke, a magyar tud. társaság lev. tagja, hely. tanár.
Hegyi Manó	Görög nyelv.	III. VI. VII. VIII.	18.	
Horváth Pius.	Hittan.	V. VI. VII. VIII.	9.	Igazgató és felgymn. hitszónok.
Kulhanek Antal.	Természetrájs. Német nyelv s irodalom.	V. IV. V. VI VII VIII.	17.	VIII. oszt. főnöke, a cs. kir. bécsi állat- s növénytani, — a k. magyar, — az erdélyi — és pozsonyi természettudományi társ. rend. tagja.
Matusik nep. János.	Földrajz. Latin, magy. ny. s tört. Magyar nyelv.	I. II III.	17.	II. oszt. főnöke. A kir. magy. természettudom. társulat rendes tagja.
Ovsiák Alajos.	Mennyiségtan. Természettud. Bölcsészet.	I. II. VI, VII VIII. VII. VIII.	18.	Szép műv. s bölc. tud., math., term. s ásványt. és csillagda felügyelője.
Való Mihály.	Mennyiségtan. Földr. s történ. Görög nyelv.	III IV. III IV. V.	18.	III. oszt. főnöke.
Vass József.	Hittan. Természetrájs. Magyar nyelv s irod. tört.	I. II III. IV. II. V. VI. VII. VIII.	18.	Algymnas. hitoktató, lyceumi könyvtárnok s a magyar tudós társaság levelező tagja.
Várady Móricz.	Német nyelv. Földr. s történ. Latin nyelv.	III. IV. IV. VI.	18.	VI. oszt. főnöke és tanácsstílési jegyző.
Végh József.	Latin nyelv. Természettan. Mennyiségtan.	III V. IV. V.	19.	Szép műv. és böles. tudor, V. oszt. főnöke.

Mindnyájan kegyes tanítórendi tagok, a helyettes tanáron kívül.

. B.)

Rendkívüli tanárok.

Fekete János, g. e. esperes, román nyelvtanár; — Sivet Károly, francia nyelvtanár; — Simó Ferencz, rajztanító; — Ruzicska György, énektanító; — Benkő József, szépíró.

III.

RÉSZLETES JEGYZETEK A TANULÓ NÖVENDEKEKRŐL

185° tanévben.

Szaksztály	Tanoncok száma	Rom. kath.	Gör. kath.	Gör. nem egysült vallásuk	Ágostai vallásuk	Összesen	Magyar vagy székely.	Német.	Román.	Lengyel.	Összesen.	Rendes ösztöndíjas.	Rendkívüli ösztöndíjas.	Tandíjfizetéstől ment	Erkölcsei vi-seletből.
I.	95	49	33	10	3	95	52	—	42	1	95	—	—	—	Mindnyájan első rendűek.
II.	70	27	38	4	1	70	27	1	42	—	70	—	—	—	
III.	52	21	30	1	—	52	18	2	31	1	52	2	—	—	
IV.	50	24	25	1	—	50	23	—	26	1	50	3	—	—	
V.	36	18	18	—	—	36	17	—	18	1	36	3	—	—	
VI.	26	19	5	2	—	26	19	—	7	—	26	4	1	—	
VII.	20	14	6	—	—	20	14	—	6	—	20	4	—	—	
VIII.	18	12	6	—	—	18	11	—	7	—	18	7	—	—	
Összesen :	367	184	161	18	4	367	181	3	179	4	367	23	1	—	

IV.

Átmeneti tanterv az 185⁹/₁₀-ki tanévre, mely a magas cs. k. erdélyi helytartó-tanácsnak fölterjesztetett.

1. Hittan.

- I. osztály. Hetenkint 2. óra. A tanév folytán előadatik s be is végeztetik a közönséges keresztény anyaszentegyháznak tanítmánya a) a hitről; b) a parancsokról; c) a malaszt eszközről vagyis a szentségekről; végre az imádságról. Kézikönyv, püspöki kegyes rendeletnél fogva: „Nagy katekizmus kath. tanulók számára, a városi iskolákban. Eger. 1852. 8r.“
- II. osztály. Hetenkint 2. óra. A közönséges keresztény anyaszentegyháznak gyakorlatban levő szertartásai és szokásai, jelentményeik lényegére viszonyítva, magyaráztatnak a következő kézikönyv szerint: „A ker. kath. anyaszentegyház szertartásai és szokásai röviden megmagyarázva. Veszprém. 1851. 12r.“
- III. osztály. Hetenkint 2. óra. A tanév folytán befejezőleg előadatnak az ó szövetség bibliai szent történetei, ezen tankönyv vezérlete szerint: „Bibliai történet. Roder Alajos. Kiadja a Sz.-István-Társulat. Pest. 1852. 8r.“
- IV. osztály. Hetenkint 2. óra. A tanév befejeztéig megmagyarázva előadatnak, a III-d. osztályban kijelölt kézikönyv szerint, az új szövetség bibliai szent történetei.
- V. osztály. Hetenkint 2. óra. Kifejtetnek az alapigazságok a kinyilatkoztatás és Jézus Krisztus egyházáról. Tankönyv: A kath. religio tankönyve. Martin Konrád után ford. Mester István.
- VI. osztály. Hetenkint 2. óra. Előadatik a kath. religiotan különös része. Tankönyv ugyanaz.
- VII. osztály. Hetenkint 2. óra. Ker. erkölcsstan. Tankönyv ugyanaz.
- VIII. osztály. Hetenkint 3. óra. A ker. egyház történelme. Tankönyv ugyanaz.

2) Latin nyelv.

- I. osztály. Hetenkint 8 óra. A betűk és szótagok. Az igeragozás némi ismertetése. A fő- és melléknevek ragozása, ezeknek tokozása. Az igehatározók, névmások, számnevek, elüljárók, az összetett nevek ragozása, némely harmadik ragozású főneveknek egyes esetére vonatkozó észrevételek. A főnevek nemeiről szóló szabályok adatnak elő. Kézikönyv: Kühner, magyaritva Szepesi Imrétől. II. kiadás. Pest. 1853.
- II. osztály. Hetenkint 8. óra. A nyelvtannak ígérekre vonatkozó része, elméleti s gyakorlati módszer szerint értelmeztetik, ezen kézikönyv vezérleténél fogva: „Elemi latin nyelvtan, gyakorlatilag előadva Szepesi Imre, kegyesrendi tanár által. Második rész. Pesten. 1850. 8r.“ A kézikönyvben foglaltató gyakorlati példák a nyelvtani szabályokra alkalmaztatnak. Honn kidolgozandó nyelvgyakorlatok minden két hétben egyszer, tanodaiak pedig hetenkint egyszer adatnak; a hibák kijelölve megjavíttatnak.
- III. osztály. Hetenkint első félévben 6, másodikban 7. óra. A latin szókötés tárgyalatik. Kézikönyv: Kühner, magyaritva Szepesi Imre k. r. tanár által. Pesten. 1852. Olvasókönyv: *Historiae antiquae usque ad Caes. A. obitum.* Edidit Emmanuel Hoffmann, Vindobonae. 1854. Ezekhez járulnak a nyelvtani szabályokhoz idomított gyakorlatok; még pedig tanodai hetenkint 1., s otthoni havonként 1.
- IV. osztály. Hetenkint 6. óra Első félévben az igék ideinek és módjainak használata taníttatik folytonos írás és szóbeli gyakorlatokkal a fordításban latinból magyarra és viszont. — Olvasatik Julius Caesar *Commentarii de bello Gallico* lib. I. — Második félévben a latin számér- és verstan; — a gyakorlatok folytattatnak. — Olvasmány: Caesar *de bello Gallico* liber II.

- V. osztály. Hetenkint 6. óra. T. Livius Hist. a karthagóbelieknek Annibal vezérlete alatt viselt háborúja a rómaiakkal. Drakenbork Arnold után. — P. Ovidius Nasonak az Elváltósokról írt 15. könyvéből, Juvencius József kiadásából, fordítottatott és elemeztetett. Iskolai gyakorlatok minden héten, házi minden második hétben.
- VI. osztály. Hetenkint 6. óra. Virgil 10. pásztordala, Vagner Fülöp után. Georg. I. és II. könyv. Ruacus Károly után. — Sallustius 2. beszéde a jugurthai háborúról. Minden héten egy iskolai, és minden két hétben egy házi gyakorlat.
- VII. osztály. Hetenkint 5. óra. Olvasmányok a római remekírókból Cicero első és második Philippikája Halm Károly tanár magyarázata szerint, továbbá Virgilius Aeneisének II. III. és VI. könyve. — Hetenkint egy iskolai, minden két hétben egy házi gyakorlat.
- VIII. osztály. Hetenkint 5. óra. — Olvasmányok: Tacitus Agricolája, Wex kiadása szerint; az Annalisok II. és III. könyvéből szemelvények Ordli és Nipperdey magyarázatai szerint; Quintilianus szónoklattanának X. könyve, Bonnell után; és végre Horatius lantos költeményei, Grysar szemelvénye szerint s Dillenburger magyarázataival. — Ehez járul hetenkint egy iskolai és minden két hétben egy házi gyakorlat.

3) Görög nyelv.

- III. osztály. Hetenkint 4. óra. Betűtan, az ige némi ismertetése, névragozás, mellék- és számnévek, névmások, tiszta jellemű igék ragozása, Szepesi Imre nyelvtana szerint. I. II. rész. Iskolai és házi gyakorlatok, fordítás, elemzés.
- IV. osztály. Hetenkint 4. óra. Az előbbieket ismétlése; a μ végzetű igék ragozása a rendhagyókkal együtt, szintén iskolai és házi gyakorlatok kíséretében, Szepesi Imre tankönyve szerint.
- V. osztály. Hetenkint 5. óra. A μ végzetű igék alakzata; a szószármaztatási szabályok, szó- és írásbeli gyakorlatok kíséretében. Tankönyv ugyanaz. — Remekírókból olvasmányúl: Xenophon Anab. I. IV. k. Homér Iliásza I. II. k. bevezetésül előre bocsátva Homér szójárásáról némi szükséges ismereteket. Házi s iskolai gyakorlatok.
- VI. osztály. Hetenkint 5. óra. — A szókötés, szó- és írásbeli gyakorlatok kíséretében. Tankönyv Szepesi Imre hellen nyelvtana, Kühner után. III. r. — Remekírókból olvasmányúl: Xenophon Anab. IV. V. k., Homér Iliásza VI. VII. k. Házi s iskolai gyakorlatok.
- VII. osztály. Hetenkint 4. óra. — A mondatkötés, gyakorlatok kíséretében. — Tankönyv ugyanaz. — Remekírókból olvasmányúl: Homér Iliásza. VIII. IX. k. Demoszthenész állami beszédeiből a Fülöp elleni I. II. és III. beszéd. — Gyakorlatok mint fönnebb.
- VIII. osztály. Hetenkint 5. óra. — A fönnebbieket gyakorlati ismétlése. — Remekírókból olvasmányúl: Homér Iliásza. XII. XIII. XIV. könyv. Plátouból Szokrátesz védelme és Kritón.

4) Magyar nyelv.

- I. osztály. Hetenkint 2. óra. Betűtan és helyesírás. Szótan. Szóalkotás, és szóragozás, fő- és melléknévek, úgy szintén az igékre nézve. Kézikönyv: Magyar nyelvtan, az algymnasium I. és II. osztálya számára, Ihász Gábortól. Olvasókönyv: Trautwein nep. Jánosé.
- II. osztály. Hetenkint 2. óra. Az egész magyar nyelvtan. Kézikönyv: „Magyar nyelvtan, az algymnasium I. és II. osztálya számára. Ihász Gábortól. Eger. 1856.“ Olvasókönyv Trautwein nep. Jánostól. II. kötet. Buda. 1854.
- III. osztály. Hetenkint 2. óra. A magyar szókötés főbb szabályai: a) szóegyeztetés, b) szóvonzat, c) szórend. Tankönyv a m. t. társaságtól. Buda. 1848. Olvasókönyv: Trautwein János. Pest. 1852. III. rész.
- IV. osztály. Hetenkint 2. óra. A folyó iránygyakorlatok könnyebb nemei, megmagyarázva s példákkal felvilágosítva, adattak elő következő kézikönyvek szerint: a) Irályrendszer. Irta Laky Demeter; b) Magyar olvasmányok. Szerkeszté: Szvorényi József. — Gyakorlatok, honn kidolgozásúl, minden két hétben, a tanodában pedig hetenkint egyszer adattak.
- V. osztály. Hetenkint 2. óra. Gyakorlatok a magyar folyóbeszédben (prosa), elmélettel összekötött gyakorlati szellemben, ezen kézikönyv szerint: „Irályrendszer. Laky Demeter. Pest.

1855. 8r.“ Magyar olvasmányok ezen könyvből: „Olvasókönyv, felsőbb tanodák használatára készítette Lonkay Antal. Pest. 1855. 8r. II-d. köt.“ Házi dolgozat minden két hétben, tanodai pedig időközben egy-egy.

- VI. osztály. Hetenkint 2. óra. Költészeti irálygyakorlatok, az elmélet-gyakorlati tanmódszer igényei szerint, az V-d osztályban kijelölt tankönyvek vezérleténél fogva, fokozatosan. — A tanév második felében a magyar irodalomtörténetből az Árpád-korszak tárgyalatik, Lonkay Antalnak ezen kézikönyve szerint: „A magyar irodalom ismertetése. Pest. 1855. 8r. I. köt.“ Az erre vonatkozó irodalmi olvasmányok ugyanazon könyvből szemelvék. — Házi s tanodai irálygyakorlatok kidolgozása az V-d. osztályban kitűzött időközben.
- VII. osztály. Hetenkint 2. óra. A magyar nemzeti irodalom történetének ó- és középkora tárgyalatik, s az azokra vonatkozó olvasmányokkal felvilágosítottatik. E célokra a VI-d. osztályban említett Lonkayféle kézikönyvek használtatnak. Kidolgozásúl a felebb kijelölt határidőkben mindkét irályfaj fensőbb nemeiből gyakorlatok.
- VIII. osztály. Hetenkint 2. óra. A magyar nemzeti irodalom új és legújabb történetei fejtegettetnek. Vezérletül Lonkay Antal magyar irodalom ismertetésének II. kötete szolgál, válogatott olvasmányaival együtt. — Kidolgozásúl feladványok mind a folyó, mind a kötött irály fensőbb nemeiből szemeltettek. Határidő ezekre is az V-d. osztályban megállapított.

5) Német nyelv.

- I. osztály. Hetenkint 3. óra. Nevek és igék alaktana. Kézikönyv: Gyakorlati módszer a német nyelvnek megtanulására. A hn (Seidenstücken) tanmódja szerint, nyelvtani jegyzetekkel. Szerző Hartmann Lipót. N.-Kanizsa. 1851. Olvasás, írás.
- II. osztály. Hetenkint 3. óra. A főnevek eseteinek képezése és használata, a többes szám képezése, a melléknevek és névmások egyeztetése; továbbá a melléknevek fokozása, ragozása és a szókötés, első elemi fordításokkal magyarból németre és viszont. — Ezek ismétléséhez járul, folytonos gyakorlás mellett, az igék és elüljárók alak- és kötéstan, s az idők körüli szabályok; végre a mondat főbb részeinek magyarázata. Módszer ugyanaz.
- III. osztály. Hetenkint 3. óra. Nevek és igék alaktana, szóegyeztetés, olvasás, írás, fordítás. Kézikönyv: Német Gram. írta Toepler Theoph. Eduárd. Pest. 1854.
- IV. osztály. Hetenkint 3. óra. Igetan, szókötés, mondattan, olvasás, fordítás. Kézikönyv: Német Grammatika, írta Toepler Theophil Eduárd. Pest. 1854. és Lesebuch für die Mittelschulen in Kaiserthum Österreich. I. Theil. Wien. 1858.
- V. osztály. Hetenkint 3. óra. Mondattan, Heyse szerint. Olvastatik, fordítottatik, elemeztetik Lesebuch für die Mittelschulen in Kaiserthum Österreich. II. Theil. Wien. 1858.
- VI. osztály. Hetenkint 3. óra. Olvastatik, fordítottatik és elemeztetik Mozart J. Lesebuch. II. Theil. Wien 1850. Házi és tanodai dolgozatok.
- VII. osztály. Hetenkint 3. óra. Olvastatik, fordítottatik és értelmeztetik Mozart J. Lesebuch. IV. Theil. Szavalás, szerkesztés.
- VIII. osztály. Hetenkint 3. óra. Első félévben olvastatik és értelmeztetik Mozart J. Lesebuch. I. Theil. für die oberen Klassen. Szavalás, fordítás, szerkesztés. II. félév: folytattatik a német irodalom rendszeres szemléje, különös tekintettel a remekírók életrajzára. Kéziratból.

6) Történelem s földrajz.

- I. osztály. Hetenkint 3. óra. Földrajz. Az egyetemes földrajz alapvonalai. Kézikönyv: „Az egyetemes földrajz alapvonalai.“ Szerkeszté Matusik nep. János. Kolozsvártt. 1853.
- II. osztály. Hetenkint 3. óra. Történelem. Az egyetemes világtörténetből az ó kor. Kézikönyv: Ó, közép és új korbéli történetek alaprajza. Pütz Vilmos szerint. I. kötet.
- III. osztály. Hetenkint 3. óra. Középkor. Kézikönyv ugyanaz, II. kötet.
- IV. osztály. Hetenkint 3. óra. a) Történelem: Újkor. Kézikönyv a nevezett. III. kötet.
Jegyzet. — Egyes ország történelmét ugyanannak, sőt a földrésznek is, melyen fekszik, földrajzi átnézete nyitja meg minden osztályban.

- b) Földrajz. Az ausztriai birodalom népszerű leírása, Kézikönyv: „Ausztiai honismeret.“ Bécs 1854.
- V. osztály. Hetenkint 3. óra. Az egyetemes történelemből: Ázsia és Afrika népeinek ó-kori és a görög-persa háborúk, a macedonok és rómaiak története az első triumviratusig. Időszerű földrajz. Kézikönyv: Schröck Ferencz.
- VI. osztály. Hetenkint 3. óra. Az első triumviratustól Habsburgi Rudolfig. Időszerű földrajz. K. k. u. az.
- VII. osztály. Hetenkint 3. óra. Habsburgi Rudolftól a spanyol örökösödési háborúig. Időszerű földrajz. K. k. u. az.
- VIII. osztály. Hetenkint 3. óra. A spanyol örökösödési háborútól a bécsi congressusig. II. félév Österreichische Vaterlandskunde. Időszerű földrajz K. k. Annegarn J., fordítva a pázmány-intézeti magyar társulat néhány tagja által, és Schmitt.

7) Mennyiségtan.

- I. osztály. Hetenkint 3 óra. Számítan. Négy alapművelet egész és törtszámokkal, tizedes törtek. Kézikönyv: Elemi számítan. I. rész, írta Barts Ferencz.
Mértani nézlettan. Pontok, vonalok, szögek, háromszögek, és egyenközények főbb sajátosságai. Kézikönyv: Mértani nézlettan Koller Károlytól. Pest. 1851.
- II. osztály. Hetenkint 3. óra. Számítan. Viszony, aránytan és ez által megfejthető számitás nemei; továbbá a hossz- és súlymértékek. — Kézikönyv: Elemi számítan II. rész, írta Barts Ferencz.
Mértani nézlettan. A három és sok szögek rajzolása, osztása, területök kiszámítása és változtatása. — Kézikönyv: Koller Károly mértani nézlettana. Pest. 1851.
- III. osztály. Hetenkint 3. óra. A négy betűvetési művelet egész és törtszámokkal; hatványozás, gyökfejtés, és csoportozati alapműveletek. Kézikönyv: Tury Osvald. 2. kiadás. Mértani nézlettan: három-, négy- és több szögek átváltoztatása, termérése, körtan. Kézikönyv: Mértani nézlettan, Koller K-tól. Pest. 1852.
- IV. osztály. Hetenkint 3. óra. Lánctörtek, viszonyok, összetett arányok, és ezeken alapuló számítani műveletek megfejthése, egyenletek egy ismeretlennel. Kézikönyv: Mocnik mennyiség-tana, Arenstein fordítása szerint. — Mértan, tömörtan, fölületmérés, tömegmérés. Kézikönyv: Mértani nézlettan, Koller K-tól. Pest. 1852.
- V. osztály. Hetenkint 4. óra. Mennyiségtan. Négy betű és számvetési műtéték, közönséges és tizedes törtekekkel, hatványok, gyökkivonás, nemleges és képzelt mennyiségek s egyenletek egy ismeretlennel. Dr. Arenstein József szerint. — Mértan: Hosszúság- és lapmértan. Kézikönyv: ugyanaz.
- VI. osztály. Hetenkint 3. óra. Mennyiségtan. Első rendű egyenletek több ismeretlennel és négyzetes egyenletek, arányszámok, sorzatok. Kézikönyv: Mocnik, ford. Dr. Arenstein. Mértan: kúpmetsetek, tömörtan és sík háromszög-tan. — Kézikönyv ugyanaz.
- VII. osztály. Hetenkint 3. óra. Mennyiségtan. A Newton-féle kéttagú képlete. Mértan: háromszög-tan és taglalti mértan a síkban. Kézikönyv Mocnik, ford. Dr. Arenstein.
- VIII. osztály. Hetenkint 1. óra. Az egész tantárgy ismétlése és gyakorlati példák kidolgozása.

8) Bölcsészettan.

- VII. osztály. Hetenkint 2 óra. Gondolkodástan.
- VIII. osztály. Hetenkint 2. óra. Tapasztalati lélek- s gondolkodástan. Purgstaller József szerint.

9) Természettan.

- III. osztály. Hetenkint 2. óra. A testek közös tulajdonai s halmaz-állapota; vegytani elemek, gép- s hévtan. Kézikönyv: Schabus, fordította Hollósy Justinian.
- IV. osztály. Hetenkint 3. óra. Erőmű-, híg- s légnyugtán; hang- s láttan; villanyosság, delejeség s csillagászat. Ugyanazon könyv szerint.

- VII. osztály. Hetenkint 3. óra. A testek közös tulajdonai, vegyelemek, híg-, légnyug- s moztan; gép-, hang- s hévtan. Schirckhuber Móricz szerint.
- VIII. osztály. Hetenkint 3. óra. Láttan, villanyos és delejes tünemények, csillag- s légtűnettan. Ugyanazon könyv szerént.

10) Természetráajz.

- I. osztály. Hetenkint 2. óra. Előismeretek a természetráajzhoz. Az állatok első seregéből: az emlősök. Az állatok második serege: a csigák, kagylók és festőnczök. A harmadik sereg: a héjanczok, pankányok és gyűrűnyök. A negyedik sereg: a tüskönczök, bellények, bomlaszok, habarczok és ázalagok. Kézikönyv: A természetráajz elemei, írta Hanák ker. János. Pest. 1854.
- II. osztály. Hetenkint 2. óra. Első félévben az állatországnak folytatólag azon része adatik elő, mely röviden a madarakat, kétlakiakat (hüllőket) és halakat tárgyalja. — Második félévben pedig az egész növénytan, elméletileg kezdetül szabatos rövidséggel, de a gyakorlati életre különös figyelemmel. — Kézikönyv ugyanaz.
- III. osztály. Hetenkint 2. óra. I. félévben: Ásványtan. Hanák János szerént. II. félévben: Természettan, mint fölebb.
- V. osztály. Hetenkint 2. óra. Ásvány- s növénytan, kapcsolatban a földtan- és növények elterjedésével. Kézikönyv: Mihálka Antal. Pest, 1854.
- VI. osztály. Hetenkint 2. óra. Állattan, kapcsolatban az őslénytan- és állatok elterjedésével. Ugyanazon szerző szerént.

V.

Rendkívüli tantárgyak.

a) Román nyelvből.

- V. és VI. osztály. Hetenkint 2. óra. Előadattak a román nyelv szabályai a személytelen igékig. Ehez járult gyakorlás az olvasás és írásban latin betűkkel és Cyrill-félekkel; végül fordítások román nyelvből magyarra és viszont. A mondatalkotást mindkét osztály együtt és egyszerre tanulta. — A rendes tanítványok száma 26.
- VII. és VIII. osztály. Hetenkint 2. óra. Román helyesírás és nyelvtan egész terjedelmében; a szókötés szabályai. — Gyakorlás végett: elemzés, szófűzés, fordítás román nyelvből magyarra és viszont. A tanulók száma 24.

b) Francia nyelvből.

- A francia nyelvből előadás állott: 1) a kiejtésben, 2) az olvasásban, 3) a névelők, fő-, mellék- és állapotjegyzőnevek tárgyalásában. — Erre következtek a ragozások, számnevek, igék és névmások.
- A tanítványok két osztályra osztvák, t. i. kezdők- és haladókra. Összesen 21.

c) Rajz.

- Mind a nyolcz osztály 10. órával hetenkint. — A kezdők a rajzvonalak ismeretébe avattattak, s ezután az egyenes és hajlott vonalú tárgyak helyes felfogására vezéreltetek. A lefolyt évben nagyobb képzettséget nyert haladók árnyéklatos rajzdarabokon, u. m. fejek, virágok, tájképek stb. dolgoztak. Voltak többen, kik fekete, veres krétával sőt színezéssel is kielégítő sikerrel gyakorolták a rajzművészetet. — A tanév elején beírt tanítványok száma 44.

d) Ének.

Az al- és fölgymnasium osztályaiban hetenkint 4—4. órával. I. Algymnasium. a) A kezdők a hangjegyek- és hangközökkel ismertettek meg. Továbbá a hangtalálás és scalgyakorlatok, felosztás nélkül adattak elő. b) Haladók az ütenynemeknek pontos és egyenlő felosztásával ismertettek meg, énekelve és ének nélkül. — Tanítványok száma 34. — II. Fölgymnasium. Különféle egyházi és egyéb énekek külön hangnemekben adattak elő soprano, alto, tenoro és basso hangokon. — Tanítványok száma 28. Összesen 62.

e) Szépirás.

A szokott magyar és német folyóírásban (Current) az al-gymnasium mind a négy osztálya oktatást nyert, valamint a magyar és német törtírásban (Fraktur) is, ez utóbbiban azonban és a német nyomtatott hárántírásban (Kanzlei) csak azon ifjak oktattattak, kik a fönnemlített folyóírásban előhaladást tanusítván, magoknak kellő ügyességet szereztek. Tanulók száma összesen: 63.

VI.

Magyar irálygyakorlati feladványok.

V. osztály.

1. Levélpróza. — Egy hét szünidőmből. (Naplótöredék, levélalakban.)
Levél, melyben egy ifjú, vidéken lakó atyját értesíti a tanév végéről. (Az átmeneti vizsgára készített dolgozat.)
2. Oktató próza. — Mátyás, a szántó. (Alakmásítás, Erdélyi János után.)
3. Leiró próza. — Egy vidéki iskolában tanult növendék első izben látogatja meg Kolozsvárt, tudósítja szüleit azon hatásról, melyet reá a város és annak lakosai tettek. (Leiró levél.)
A kikelet. (Leirás.)
Egy nagy vihar dúlásai. (Tollrajz.)
4. Elbeszélő próza. — Leonidász hősi önfeláldozás. (Történelmi rajz.)
A zámai ütközet. (Történelmi elbeszélés.)
5. Értekező próza. — A szüléket tisztelni minden gyermeknek szent kötelessége.
Tanulni kell.
Mik a gazdagságnak és szegénységnek veszedelmei?

VI. osztály.

1. Oktató próza. — A kard. (Mese, alakmásítólag Fáy után.)
2. Levélpróza. — Két tanuló levelezése egymás közt a szünnapok alatt, kik közül egyik falun, másik városban lakik, kölcsönös foglalkozásaik s mulatságaik felett.
3. Leiró próza. — Ferencz király emlékszobra Kolozsvárott.
4. Elbeszélő próza. — Királyválasztás, Rákos mezején, 1458-ban. (Történelmi elbeszélés, alakmásítólag, Erdélyi János után.)
5. Értekező próza. — Miben áll a tanulói becsület?
Jó-e, hogy a jövendőt nem tudjuk?
Melyek jó, s melyek rossz oldalai e mondat igazságának: Csak egyszer élünk?
Visszapillantás a lefolyt tanévre. (Irálygyakorlat, az átmeneti vizsgára.)

VII. osztály.

1. Levélpróza. — Egy kintinő tehetségű fiatal ember, ki előtanulmányait már bevégezte, tanácsot kér egykori oktatójától aziránt, micsoda szakra adja magát?
A tanár felelete e tárgy felett: Micsoda okoknak s elveknek kell vezérelni a fiatal embert jövő életneme választásában?
2. Oktató próza. — A hálaérzetnek meglepő nyilatkozata. (Példázat)
A mezei élet dicsérete. (Oktató elbeszélés, Virgilius után.)
3. Leiró próza. — A tatárjárás hazánkban. (Leírás, levélalakban.)
A kolozsvári állat-kimutatás 1858-ban. (Leírás.)
4. Történelmi irály. — Leonidász és Zrinyi Miklós. (Összehasonlító jellemzés.)
5. Értekező próza. — Mint viselje magát az ifjú, hogy vidám öregségre tegyen szert?
Érdemli-e a középkor minden tekintetben a barbár nevet?
Elegendő ok-e a másokkal jól nem tevésre, mivel a példabeszéd azt mondja, hogy a világ hálátlansággal fizet?
Szemes légy barátid megválasztásában. (Műbeszéd, az átmeneti vizsgára dolgozva.)

VIII. osztály.

1. Levélpróza. — Egy tanár inti előtte kedves tanítványát, ki költői kísérleteket adott bírálata alá, az önámítás veszélyeitől. (Levél.)
 2. Leiró próza. — Egy lóverseny képe, a kolozsvári gyepen. (Leírás.)
 3. Történelmi irály. — Szent István király. (Jellemrajz.)
 4. Értekező próza. — Ha valakit hirnevében megsértettünk, kötelességünk annak becsületét helyre is állítani. (Párbeszéd.)
Ki sajnálatra méltóbb: a vak-e vagy a süketen született? (Párbeszéd.)
Mire kell a fiatal embernek ügyelni jövő életneme választásában? (Értekezés.)
Gyászbeszéd egy ifjú sírja felett, ki tanulói pályája végén halt meg. (Tartva egyik legbensőbb barátja által.)
Búcsubeszéd egy kedves tanártól. (Tartja egy tanuló a többek nevében.)
A természettudományok tanulásának kiváló hasznai. (Értekezés.)
Erkölciség és tapasztalás szempontjából helyeselhető-e az elv: pénz kormányozza a világot? (Értekezés.)
Csak a jók közt létezhet állandó s igaz barátság. (Műbeszéd.)
-

VII.

Átmeneti vizsgálatok eredménye 185 ⁶ / ₉ tanévben.								
Szak- osztály.	Átmeneti bi- zonyítványt nyert.	Általános sorozat.				Vizsgálat- lan maradt.	Magán- tanuló.	Összesen :
		Első rendű kitünéssel.	Első rendű.	Másod rendű.	Harmad rendű.			
I.	72	22	50	8	7	8	—	95
II.	45	16	29	11	7	7	—	70
III.	39	13	26	8	—	5	—	52
IV.	34	12	22	8	2	6	—	50
V.	25	9	16	7	—	4	—	36
VI.	25	8	17	1	—	—	—	26
VII.	20	4	16	—	—	—	—	20
VIII.	18	11	7	—	—	—	—	18
								315

Az érettségi szigorlatra a helybeli r. k. gymnasiumból jelentette magát 14, kik az írásbeli vizsgálatot jun. 16—22-ig kiállván, ezek közül egy a jul. 16-kán tartott szóbeli szigorlatnál elmaradt, a többi 13. érettnak találtatott.

F Ü G G E L É K.

A tanintézet tudományos szereinek gyarapodása.

Tanintézetünk évkönyveinek eddigi füzetekben felállított rendszert híven követve, folytatólag e rovat alatt részletezzük mindazon becses járulékokat, melyekkel tanintézetünk fontos célja megközelítésében elősegítve lön, vagy közoktatási célokra szervezett gyűjteményei, a tanév folytán, részint szerzemények, részint nagylelkű adakozások útján gazdagultak.

Tanintézetünk hálaszavának kinyilatkoztatása legelőbbször is birodalmi magas kormányunk kegyes gondoskodását illeti, azon műbecsesel bíró s nagyértékű munkáknak időszakonkénti megküldéséért, melyeket részint a tudományok bécsi császári akadémiaja s az országos földisme-társulat közrebocsát, részint a pártoló főhatalom tetemes költségein juttat világ elébe. Mindhárom rendbéli szállitmányok „A r o m k a t h. l y c e u m k ö n y v t á r a” czimű rovatban * alatt soroltnak fel.

Könyvtárunk bővületet nyert még Erdély nyomdájának kötelmi példányaival (Pflicht-exemplar), melyek a czimsorozatban ** alatt felismerhetők.

Gazdagodott végre a lyceumi könyvtár a kétszáz pengő forintnyi évi illetmény erején beszerzett munkákkal.

A) A természettudományi gyűjtemények szaporodása.

Tek. K a m m e r Péter ügyvéd úr Máramaros-Szigetről két darab sóból faragott gyertyatartóval szaporitá az ásványgyűjteményt.

B) Mértani műtár s lyceumi csillagda.

A lyceumi csillagda használatára érkezett : „Annalen der k. k. Sternwarte in Wien. Dritter Folge Achter Band. Jahrgang 1858. 8-o.”

C) A természettani műtár szerzeményei.

A természettani műtár öt darab különféle idomu üveggel Chladnyféle idomok előmutatására ; hat darab görbe cső- s husz darab négyszögü üvegtáblácskával a légszivattyuhoz, továbbá tellurium- és lunariummal gyarapult.

D) Földrajzi segédeszközök szerzése.

Az e nembeli gyűjtélék a lefolyt tanévben csupán a Vállas-Falkféle Atlással gyarapították.

E) A rom. kath. lyceumi könyvtár gyarapodása.

α) Vallási iratok s egyházi történetirók.

** Nagyméltóságú s Főtisztelendő Dr. H a y n a l d L a j o s erdélyi l. sz. püspök főpásztori körlevele, romai útjára vonatkozva. Nyomatott Steinhaussen Tivadornál Nagyszebenben. 1859. Ívr. 3. lap.

* Tíz népszerű egyházi ének. Zenéjét a szeplőtelen Szűz tiszteletére szerzé Mayrhofer József, hit-tanár Győrben. Bécsben, Schweiger Antal nyomdájában. 1858. 8r. Egy füzet. Énekkönyv a tanuló ifjúság használatára. Eger.

Népszerű egyházi Archaeologia. Irta Lonovics József. Bécs, 1857. I. II. III. köt.

** Ujtestamentom kérdésekben és feleletekben, a nép számára. Polier után a magyar nép számára átdolgozva kiadták Incze Dániel és Herepei Gergely. Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda betűivel. (Folyt. 97. — 544. l.) 8r.

** Erdélyi protestans egyházitár. Szerkesztik Szász Károly és Demeter Sámuel, I. köt. II. füz. Kolozsvár, 1858. 8r. Stein János tulajdona. Egy füzet.

** Péterfi Sándor : Köznép előtt tartott egyházi sz. beszédek. Második füzet. Kolozsvártt. Stein János tulajdona. 1859. 8r.

** A szerény pályafutó. — Komjátszegi idősb Szentkirályi Sámuel sirjánál tartott emlékbeszéd, 1859. márczius 27 én, Szabó Ferencz, új-tordai reform. pap által Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda betűivel. 1859. 8r. Egy füz.

** Az erdélyi reformata anyaszentegyház névkönyve 1859-re. Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda könyvnyomdája betűivel. 8r. Egy füzet.

** Keresztyén énekeskönyv. Az ágostai vallástételt tartó evangyélikusoknak a Dunán túl lévő superintendentiája által. Brassóban, Römer és Kamner költségével és betűivel. 1858. 8r.

* Siebenter Jahresbericht des Marien-Vereines zur Beförderung der katholischen Mission in Central-Afrika. Wien. 1858. in 4-to. Egy füzet.

** Drei Predigten auf das Fest der Erscheinung Christi. Von Samuel Traugott Schiel. Kronstadt 1859. 8-o. Egy füzet.

** Das Reformationfest der evangelischen Landeskirche A. B. in Siebenbürgen. Von Johann Georg Schuller. Kronstadt. 1858. 8-o. Gedruckt und in Verlag bei Johann Gött. Egy füzet.

* Magnum Bullarium Romanum. Editio Taurinensis. Tom. I. Augustae Taurinorum. 1858. in 4-to. (Programma.) Pagg. 40.

** Istoria Biblica, pentru prunci illustrata cu icone spre folosulu scoleloru poporale de legea greco-reseritena. Sibiiu. In tipografia diecesana. 1858. 8-o.

** Dumnediestile Liturgii a le sftintiloru Jerarhi Gura de aur, Vasilie celu mare, si Grigorie Dialogu. Andreu Barone de Saguna. Sibiiu. In tipografia diecesane. In anul 1856. 4-o. Tom. I.

** Talcuiala Evangeliiloru in Dominiccele invierei, si ale serbatorilor. Sibiiu, in tipografia episcopésca. 1857. Tom. I. 8-o.

* Stato del Clero della città e diocesi di Pavia. Per l' anno 1859. Pavia. 8-o. Egy füzet.

β) Neveléstani iratok.

Tanodai Lapok. Szerkeszti s kiadja Lonkay Antal. Pest, 1859. 4r.

Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. IX. Jahrgang. Wien. 1859. 8-o.

** Tagesordnung eines guten Kindes. Klausenburg. Verlag von J. Stein 1858. 12-o. Egy füzet.

* Wiener Schulbücher-Verlags-Katalog. 1858. in 4 o. Gedruckt bei Leopold Grund. Egy füzet.

** Programokat küldöttek: a) az 1857/8 tanévről:

I. Magyar nyelven a) 8rben: Esztergom, Jászberény, Nagyvárad, Pécs, Rév-Komárom, Rozsnyó, Sümeg; — b) 4rben: Arad, Debreczen (helv. hitv.), Eger, Gyöngyös, Győr, Holdmező-Vásárhely, Károly-Fejérvár, Kecskemét, Kolozsvár, Nagy-Bánya, Nagy-Károly, Nagy-Körös, Maros-Vásárhely, Miskolcz, Pest, Pécs, Sárospatak, Szeged, Székely-Udvarhely, Szombathely, Ungvár.

II. Német nyelven: a) 8rben: Bisztritz (in Siebenbürgen), Braunau, Krakau, Kronstadt, Bömisch-Leipa, Marburg, Ofen (Ober-Realschule), Schäszburg), Teschen, Wien (zu St. Johann in der Jägerzeile, und Vorstadt Landstrasse); — b) 4rben: Agram, Brünn, Brüx, Cilli, Czernovitz, Eger, Essek, Fiume, Gratz, Hermannstadt, Innsbruck, Jicin, Karlstadt, Klattau, Komotau, Königgrätz, Krems, Laibach, Leitmeritz, Leutschau, Linz, Mühlbach, Neuhaus, Neusohl, Neustadt, Ofen (Gymnas. u. k. k. Josephs-Polytechnicum), Pest (städtische Ober-Realschule), Pisek, Prag (Alt- und Neustädter akadem. Staats-Gymn. und Kleilciner Gymn. Pilsen, Preszburg, Przemysl, Saaz, Schemnitz, Tirnau, Triest, Warasdin, Wien (Ober-Realschule, am Schottenfelde 1857/8 u. 1858.), Zeng, Znaim

III. Latin nyelven: Annales Gymnasii Blasiensis Gr.-Cath. majoris, in 4-to.

IV. Horvát nyelven: Zágráb. 4r.

V. Szerb nyelven: Karlovitz. 1857. és 1858. 8r.

VI. Olasz nyelven, 4rben: Brescia, Casalmaggiore, Gorla Minore, Mantova, Milano (Convitto Longone), Parabiago, Milano (Porta Nuova).

b) az 1858/9 tanévről:

I. Magyar nyelven, 8rben: Léva.

II. Német nyelven, 8rben: Schäszburg; 4rben: Hermannstadt.

λ) Orvosok és sebészek.

Dr. Alexander Koppy: Dissertatio de Homoeopathia. Pestini. Typis Josephi Beimel et Basilii Kozma. 1858. 8-o. Egy füzet. A t. szerző kegyes ajándéka.

C. Ludwig: Lehrbuch der Physiologie des Menschen. Erster Band. 1. u. 2. Abtheilung. Zweite, neu bearbeitete Auflage. Leipzig u. Heidelberg. 1858. 8-o. 1. u. 2. Heft.

Rud. Virchow: Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie. Fünfter Band. Erste Abtheilung. Zweite Hälfte. Erlangen. 1857. 8-o. Ein Heft.

Veith: Handbubh der Veterinärkunde in besonderer Beziehung auf die Seuchen der nutzbarsten Haussäugethiere. Wien. 1838. 8-o. I. II. Band.

Dr. Willh. Kramer: Die Erkenntniss und Heilung der Ohrenkrankheiten. Zweite, gänzlich umgearbeitete und sehr vermehrte Auflage. Berlin 1849. 8 o. I. Band.

Aerztlicher Bericht des k. k. Gebär- und Findelhauses zu Wien, vom Solar-Jahr 1856. Wien. 1858. 8 o. I. Band.

Dr. L. Wittelsböfer: Wien's Heil- und Humanitäts-Anstalten, ihre Geschichte, Organisation und Statistik. Wien. 1856. 8-o. I. Band.

δ) Nyelvtanok, nyelvészek, szótárak.

Ihász Gábor: Magyar nyelvtan. 8r. I. II. köt.

** Kók könyvtár. — VI. Szállitvány. Okszerü vezér a német nyelv tanulásában. I. Rész. Hatodik javított és bővített kiadás. Kolozsvártt, 1858. 8r. Az ev. ref. főtanoda betüivel. Egy füzet.

Magyar Nyelvészet. Szerkeszti Hunfalvy Pál. Pest. 1859. 8r.

Szepei: Elemi hellen nyelvtan, gyakorlatilag előadva. — Szótan. Első rész. Negyedik javított és bővített kiadás. Budán. 1856. 8r. I. köt.

Német-Magyar Tudományos Műszótár, a csász. kir. gymn. és reáliskolák számára. Pest. 1858 8r. I. köt.

Görög-Magyar Szótár. Sárospatak. 1857. 8r. I. köt.

Hangrendi Párhuzam ezer példában. Lugossy József. Második bővített kiadás. Debreczenben, nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1858. 8r. Egy füzet. — A t. szerző szíves ajándéka.

Heuffer: Lesebuch für Mittelschulen in Kaiserthum Österreich. Wien. 1857. 8-o.

Lonkay Antal: Olvasmányok. II-d. köt. 8r.

ε) Költők és szépírók.

** Zandirhám. Székely hősköltemény a kilencedik századból. Irta Dózsa Dániel. Kolozsvártt. Stein János bizománya. 1858. 8r.

** Dózsa Dániel Versei. Első kötet. Kolozsvár, 1859 8r. Az ev. ref. főtanoda könyvnyomdája.

** Saphira. Történeti regény (Erdély multjából.) Irta Halmágyi Sándor. Kolozsvártt, 1859. 12r. I. II. III. köt. Az ev. ref. főtanoda betüivel.

** Mionette. Regény. Francziául írta Müller Jenő. Magyarra fordította F. H. L. Kolozsvártt. Stein János tulajdona. 1859. 16r. A rom. kath. lyceum nyomdájában. Egy füzet.

Ifjusági Plutarch. Kiadja a pápai kath. gymnasium néhány tanára. I. II. III IV. Füz. Egerben, 1858. 8r.

** Kis trombita, vagy magyar dalok, kis gyermekek számára. A kis hegedű párja. Irta Horkai bácsi. Kolozsvár, 1858. 12r. Kiadja Stein János.

Két magyar dal. Zenéjét szerzé Nagy József. Pest. 1858. 4r. 4. lap. — A t. szerző szíves ajándéka.

Honfi-dal. Irta Petőfi. Zenéjét szerzé Nagy József. Pest. 1858. 4r. 2. lap. — A t. szerző ajándéka.

** Játékszini emlékkönyv. Kiadták Turcsányi Imre és Jakab István. Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda betüivel. 1859. 8r. Egy füzet.

** Színházi Emlény. Kolozsvártt, az ev. ref főtanoda betüivel. 1859. 12r.

** Szilasy János Philosophiai Tanulmányai. A szerző arczképével és életrajzával. Kiadta Toldy Ferencz. Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája. 1856. 8r. — A t. kiadó kegyes adománya.

** Vierteljahrschrift für die Seelenlehre. Herausgegeben von Heinrich Neugeboren. N-o 1. März-Heft. Kronstadt, 1859. Druck und Verlag von Johann Gött. 8-o. Ein Heft.

** Der Leyerkasten von Gitrah Mada. Kronstadt. 1859. 8-o. S. 24. Druck u. Verlag v. Joh. Gött.

** Liederbuch für die Schul-Jugend. Zusammengestellt von oraktischen Schulmännern. Kronstadt. 1859. 12-o Gedruckt und im Verlag bei Johann Gött. Ein Heft. S. 120.

Xenophon's Anabasis. Erklärt von Dr. Raphael Kühner. Gotha. 1852. 8 o. Két példány.
Homeri Ilias. Tom. I. 8-o.

3) Törvény s államtanok.

* Erdélyt illető kormánylap. 1857. év. I. Rész. XVIII. darab. 1858. év. I. Rész. II. db — II Rész. X. db. és Tartalom. — I. Rész. III. IV. V. db. — II Rész. I. II. és V. db. Tartalomjegyzék 1858. 4r. — 1858. I. Rész. XVIII. XX. XXI. XXII. db. — 1859. I. Rész. I.--VII db és Tartalomjegyzék. V. VI db. — II. Rész. VIII. IX. db. — 1858. I. Rész. VI—XII. db. Két darab tartalomjegyzék és két darab betűsorozatos jegyzék. — XI—XVII és XIX. db. — 1859. II. Rész. I--IV. db. Ívr.

A csik-somlyói katolikus tanodaalap állása 1858-ki Szent Mihály-hóban. Ívr. — Püspök ö nmlga küldeménye. Két példány.

** Szilágy-somlyói Casino-könyv. Kolozsvárt. Az ev. ref főtanoda betűivel. 1859 12r.

* Auszug aus dem statistischen Berichte der Handels- und Gewerbekammer Oberösterreichs für das Jahr 1857. Linz. 1858. 8-o.

* Berichte der Leopoldinen-Stiftung im Kaiserthume Oesterreich XIX. Heft. 1858. 8-o.

** Statuten des Kronstädter Bergbau- und Hüttenactien-Vereins. Kronstadt. 1858. Buchdruckerei des Johann Gött. 8-o. Ein Heft.

** Geschäfts-Bericht des Verwaltungsrathes des Kronstädter Bergbau- und Hütten-Actien-Vereines für das Jahr 1859. Buchdruckerei des Johann Gött in Kronstadt. 4-to. Ein Heft.

* Berichte der Handels- und Gewerbekammer: a) in Lemberg, für die Jahre 1854. 1855. u 1856. 8-o.; — b) in Gratz, für das Jahr 1857. 8 o; — c) in Prag, für das Jahr 1857. 8-o.; — d) in Brody. Lemberg. 1859. 8-o.; — e) in Kronstadt. 1859. 8-o, mit Tabellen. I. II. Bde. Gedruckt bei Johann Gött.

** Personalstand des Kronstädter evang. Schulfondvereins am Schlusse des Jahres 1858. Kronstadt, Druck von Johann Gött. 1859. 8-o Ein Heft.

** Die Bergbehörden des österreichischen Monarchie. (ad § 225. des allgemeinen Berggesetzes). Zusammengestellt von Heinrich Schmidt. Hermannstadt. Druck und Verlag der Georg v. Closius'schen Buchdruckerei. 1859. 8-o. Ein Heft.

Schematismus der österreichischen Gymnasien und Realschulen für das Schuljahr 1858.--1859. Olmütz. 1859. 8 o. I. Jahrgang.

** Statuten des Vereins zur Errichtung von Krippen-Anstalten in Kronstadt. 1859. 8 o. Ein Heft.

* Movimento della navigazione e commercio in Trieste, nell' anno solare 1857. 1858 Trieste, dalla Tipografia Weis. 1859. 8-o. Zwei Heft.

* Atti d' Ufficio ed Annunzi della Camera di Commercio e d' Industria in Fiume. Anno 1858. 5 Luglio N-o. 2. 10. Agosto. N-o. 3 28. Settembre. N-o. 4. 5. Fol. Febr. 28. Ívr.

* Rapporto generale per quadriennio 1854—1857. della Camera di Commercio e d' Industria in Fiume. Fiume. 1858. 8-o.

* Rapporto statistico per l' anno 1857. della Camera di Commercio e d' Industria in Lodi 1858. 8-o

** Comentariu la prea inalta Patenta din 21 Juniu, 1854. pentru Ardealu lucratu pentru poporul romanu, de Joane Puskariu. Sibiu, cu tipariul diecesanu 1858, Tom. I. 8-o.

** Conventari tenute in Bisericele parohiale dein Brasiovu, cu occasiunea cetirei inaltului Decretu Guvernialu despre publicitatea Gimnasiului de legea greco-resaritena dein Brasiovu in 11-lea Martie. 1856. Sibiu. In tipografia diecesana in anulu 1856 I. Fascic. 8-o.

** Computu publicu despre starea Fondului Reuniunei F. R. pe anulu al VII. si al VIII. Brasovu. Tiparitu la Römer si Kamner. 1859. 8-o. I Fascic.

** Starea in care s' Afla Administratia si Funetiile publice ale Terei Romanescu in Junie 1856. Brasovu. Tiparitu la Römer si Kamner. 1858. 8-o. I. Fascic.

Jus Transsilvanico-Saxonicum. Editum per Leopoldum Nagy. Claudiopoli 1845. 8-o, — A t. kiadó ajándéka.

k) Szám- és mennyiségtan, naptárak.

Mocnik: Algebra. I. köt. 8r.

** Az új és régi pénz egymáshoz viszonya, rövid magyarázattal és váltó- s okirati bélyegdij-jegyzékekkel ellátva. Nyomatja és kiadja Stein János, az ev. ref. főtanoda betüivel, Kolozsvártt. 8r. 6 lap.

* Kamatszámító táblák, austriai értékű pénzben. 8r. Egy füzet.

Kolozsvár városa vízerójét, vízvezetését, kövezetét, kanalisatióját s a többit rendező terve Kagerbauer Antal építőmester- és választott esküdt polgárnak. Kolozsvártt, a rom. kath. lyceum betüivel. 1859. 8r. Egy füzet. A t. szerző szíves ajándéka.

** Girókuti Erdélyi Naptára 1859. közönséges évre. Első évfolyam. Kolozsvártt, nyomatja és kiadja Stein János, az ev. ref. főtanoda betüivel. 1858. n8r.

** Aloys Szábel: Hilfs-Tabelle zur schnellen Berechnung der Zinsen, nach der neuen österreichischen Währung. Kronstadt. 1858. in 4 to. Gedruckt bei Römer et Kamner. Ein Heft.

** Die Minuten-Sonnenuhr. Kronstadt. Druck und Verlag von Römer et Kamner. 1859. 8-o. Ein Heft.

** Fried. Binder: Das Rechnen mit Decimal-Brüchen. Ein Büchlein für die Volksschule. Kronstadt. 1859. 8-o. Gedruckt bei Römer et Kamner. Ein Heft.

** Christof Nuritsán: Hilfsbuch zur schnellen Berechnung des für rohes Tabakmateriale u. z. für alle Gattungen Schnupf-Rauch-Tabak u. Zigarren, dann Geschirre entfallenden Geldbetrages. Druck des ref. Coll. in Clausenburg. 1859. in 4-to. Ein Heft.

** Siebenbürgischer Provinzialkalender auf das Gemein-Jahr 1859. Hermannstadt. Gedruckt bei Georg v. Clossius. 32-to. Ein Heft.

** Der Burzenländer Wandersmann. Ein Kalender auf das Gemeinjahr 1859. Kronstadt. Druck und Verlag von Römer et Kamner. 12-o. Ein Heft.

** Kronstädter Kalender für das Jahr 1859. Druck u. Verlag von Johann Gött. 16-o. Ein Heft.

** Tabela carea arata proportia Monetei Conventionale fatia cu Moneta Austriaca. Sibiu. 1858. 32-o. Ein Heft.

** Deslusire despre Banii cei noi de D. T. Brasiovu. Römer si Kamner, tipografi si provediutori. 1858. 24-o. I. Fascicul.

** Calendariu pe anulu de obste dela Christosu 1859. 8-o. Sibiu.

** Calendariu pe anulu de obste 1859. Sibiu. 12-o.

** Kalendariu pentru poporul roman pe anul comun. 1859. intocmitu de Georgiu Baritziu. Brasovu. In tipografia lui Römer et Kamner. 8 o. I. Fascic.

9) Világi történetírók s történelmi segédszerek.

Székely István Krónikája. Krakó. 1859. 4r. — T. Bolgár Kilit tanár úr nagybecsű ajándéka — Elül csonka. A nyomtatott szöveg a negyedik lapon kezdődik. Ezen állapotában is nyomdai ritkaság.

Hatvani Mihály: Történelmi Zsebkönyv. I. köt. 8r.

** Kövári László: Erdély Történelme. Első kötet. Nyomatott Kolozsvártt, az ev. ref. kollégium betüivel. 1859. 8r.

A Gróf Lázár család. Irta családja számára Gróf Lázár Miklós. Kolozsvártt, 1858. 8r. A rom. kath. lyceum betüivel.

Magyar László: Déláfrikai Útazása. A m. akad. költségén. Pest, 1859. 8r. I. köt.

Új kézi és iskolai Átlász. Dr. Vállas Antal után Dr. Falk. I. köt.

* Scheda: Europa, Közép-Europa s a földteke lapjai (planiglobia), tizenhat részletben.

Pütz: Földirat.

*Erklärung der Abkürzungen der Eigennamen der Schulwandkarte 1) von Europa, 2) von Mittel-Europa, 3) von Planigloben. Wien. 1855. u. 1856. I. II. III. Heft. Fol.

* Anleitung zum Gebrauche der von dem k. k. Ministerium des Unterrichtes herausgegebenen drei Schulwandkarten: 1) der beiden Hemisphaera, 2) von Europa und 3) von Mittel-Europa. Zwei Blätter. Wien. in 4-to.

* Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. XIX. XXI. Bde. 8-o.

* Notizenblat. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. Achter Jahrgang. 1858. 8-o. N-o. 1.—24.

* Aug. Papen's Höhengichten-Karte von Central-Europa. Sections-Nummer 2. 4. 7. 9.

** Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens. Im Verein mit mehreren Vaterlandsfreunden herausgegeben von Eugen von Trauschenfels. Neue Folge. I. Band. 1. u. 2. Heft. Gedruckt bei Johann Gött in Kronstadt.

** Leitfaden zur darstellenden Statistik auf topographischen Karten. Von Wenzel Unschuld. I. u. II. Theil, mit sechs lithographirten Tafeln und einer Anwendungs-Beispielskarte in Farbendruck. Hermannstadt, 1859. in 4-to. Georg v. Closius'sche Buchdruckerei. (Egy szerzett s egy kötelmi példány.)

Statistik von F. Schmitt. 8-o. I. Bd.

Handbuch der Statistik, von W. Prasch. 8-o. I. Bd.

Atlas der alten Welt, von Arnz. I. Bd.

* Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. II. Bd. Jahrgang 1857. — III. Jahrgang. Januar—Juni Heft. Wien 1858. in 4 to.

* Die kirchliche Baukunst des romanischen Styles in Siebenbürgen. Von Friedrich Müller. Wien. 1859. in 4-to. I. Heft. (Zwei Exemplar.)

** Cunostintie istorice, statistice, si istorico naturale despre Monarchia Austriaca. Lucrete pe seama scoalelor triviale si capitale, sub manuducerea Episcopiei greco-reseritene din Ardealu. Sibiu. 1859. 8-o. I. Fascic.

** Kolozsvári Közlöny. Tulajdonos Stein János, felelős szerkesztő Dózsa Dániel. 1859. Ívr. Nyomatott az ev. ref. főtanoda betüivel.

** Magyar Futár. Felelős szerkesztő Vida Károly. Kiadja ugyanaz. Nyomatik a rom. kath. lyceum betüivel. 1859. Ívr.

** Siebenbürger Bote. 1859. in 4 to. Hermannstadt, bei Steinhäussen.

** Telegraful Roman. Sibiu. 1859. Fol.

1) Természettudományi munkák.

A növények természetrajza képekben. (Folyt.) III. IV. Füz. Pest. Ívr.

Mihálka Antal: Növénytan. Második kiadás. Pest. 1857. I. köt. 8r.

Berde Áron: Légtüneménytan. I. köt. 8r.

** B. Bánffy János: Rövid utasítás egy húsz hold területű váltógazdaság rendezésére, kisbirtokok számára kiadta az erd. gazdas. egyesület. Kolozsvártt, 1859. 8r. Az ev. ref. főtanoda betüivel.

** Mit tegyen az erdélyi gazda, hogy jólétre jusson? Az erd. gazdas. egyesület által kitüntetett pályamunka. Irta Berde Áron. Kolozsvártt, 1859. 8r. Az ev. ref. főtanoda betüivel. Egy füzet.

** Az erd. gazdas. egyesület Évlapjai. IV-d. füz. 1857.—1859. Az igazgató-választmány megbízásából szerkeszti Finály Henrik, egyesületi titkár. Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda betüivel. 8r. Egy füzet.

* Jahrbuch der k. k. Geologischen Reichsanstalt. 1858. IX. Jahrgang N-o. 1. Jänner, Februar, März. — N-o. 2 April, Mai, Juni. — N-o. 3. Juli, August, September. — N-o. 4. October, November, December. Wien. in 4 to.

** Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. Dritter Band. III. Heft. Kronstadt. 1859. 8-o. Ein Heft.

** Verhandlungen und Mittheilungen des siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. IX. Jahrgang. Hermannstadt. Gedruckt in der Georg v. Closius'schen Buchdruckerei. 1858. 8-o.

** Compendiu de Istori'a naturale pentru inceputori, de Simeone Miháli. Blasiu. 1856. 8-o.

x) Encyklopaediák.

Budapesti Szemle. Szerkeszti Csengery Antal. 1858/9. Pest. 8r. I.—X. Füz.

* Die Lehrmittel an der Pariser Ausstellung 1855. Von Dr. Joseph Arenstein. Wien. Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. 1858. 8-o. I. Heft.

* Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. a) Philos.-Histor. Classe. Neunter Bd. in 4-o. — b) Mathem.-Naturwissenschaftliche Classe. XV. u. XVI. Band. Wien. 1858. in 4-to.

* Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. a) Philos.-Histor. Classe. III. Band. 1. Heft. XXVII. Band. 2. Hef. XXVIII. Band. 1. 2. 3. Heft. XIX. Band. 1. u. 2. Heft. (Jahrgang. 1858. — Novemb. Decemb.) XXX. Band. 1. Heft. (Jahrgang. 1859. Jänner.) — b) Mathem.-Naturwissenschaftliche Classe. XXVII. 2. Heft. XXIX. Band. N-o 12. XXXIII. Band. N-o 29. XXXIV. Band. N-o 1.—9. Wien. 8-o.

λ) Vegyesek.

** A divatos női ruha-szabás mestersége. Kidolgozta Krampel Antal. Kolozsvártt. 1858. 8r. Egy füzet.

** Nélkülözhetlen kézikönyv hölgyek számára, a köntösrajzhoz és annak tökéletes elkészítéséhez, tíz darab használható nagy mintarajzzal. Kolozsvártt, az ev. ref. főtanoda betűivel. 1859. 12r. Egy füzet.

** Neuestes Lehrbuch der modernen Bekleidungskunst. Von Anton Krampel. Klausenburg. Gedruckt in der reform. kollegial Buchdruckerei. 1858. 8-o. Ein Heft.

** Katalog der Bistritzer Gymnasial-Bibliothek. Ein Supplementheft. Kronstadt. 1859. 8-o. Druck von Johann Gött.

Végül ezekhez járulnak könyvárusi s halotti jelentések, és alkalmi versek.

NYOMATOTT KOLOZSVÁRTT
A ROM. KATH. LYCEUM BETŰIVEL

1 8 5 9.
